

Mihael Hórnik.

(Spominska beseda. — Napisal dr. Fr. L.)

Dné 22. svečana t. l. je umrl v Budišinu voditelj lužiških Srbov, izvrstni lužiški pisatelj in kanonik budišinskega kapitula, Mihael Hórnik. Neizrekljiva in res nenadomestljiva je ta izguba za lužiške naše

slovanske brate; zato umevamo, zakaj je novica o njegovi smrti pretresla vsako slovansko srce. Ni torej čuda, če odmeva žalost tudi v našem listu; ni čuda, da se spominjamo tukaj njega — vzornega katoliškega duhovnika in nad vse delavnega rodoljuba, katerega je spoštovalo vse, kar ima kaj čuta za čast, katerega objokuje sedaj vse, kar umeva, kaj je bil Mihael Hórnik svojemu malemu srbskemu narodu. Po dveh poročilih, kateri je objavil pokojnikov prijatelj

Ad. Černý v češkem listu „Světзору“, sestavili smo kratek življenjepis Hórnikov in opisali njegovo književno delovanje. Upamo, da bode to ime tudi pri nas uživalo zasluženost čast in vnemalo taka srca, katerim ljubezen do naroda ni prazna beseda, ampak Bogu posvečena vrlina.

„DOM in SVET“ 1894, št. 8.

Naš list je nekoliko že govoril o Lužičanih in objavil nekaj slik iz Lužic, zlasti sliko glavnega mesta Gornjih Lužic, Budišina (Bautzen). Tu v gornjih Lužicah se je rodil naš Mihael

Hórnik in sicer v katoliški vasi

Vorklecih dné 1. kimovca 1833.

Po šolanju v domovini je bival devet let v Pragi (1847—1856).

Hodil je v malostransko gimnazijo, potem pa prestopil na bogoslovno fakulteto. Poleg bogoslovskih nauk je poslušal tudi predavanje o slovanskem in primerjajočem jezikoslovju. V Pragi se je navzel vroče domovinske ljubezni, pa si pridobil tudi temeljitega znanja, katero oboje je zanašal v svojo domovino. Poslednja štiri leta je bil v Pragi „starši“ „Serbov-

ke“, t. j. srbskega društva bogoslovcev lužiškega semenišča.

Dné 24. kimovca l. 1856. so ga posvetili za mašnika in potem nastavili za kateheta in kapelana pri dekanijski cerkvi sv. Petra v Budišinu. V tej službi je ostal pet let; le za malo časa

Mihael Hórnik.

so ga bili deli l. 1858. za kapelana v Šerahovu. L. 1861. ga nastavijo za drugega, leto potem za prvega kapelana lužiške cerkve Matere Božje v Budišinu. Pri tej cerkvi je bil tudi župnik od l. 1871. do l. 1891. Jeseni l. 1889. so ga imenovali za kanonika kapitula budišinskega, leto pozneje za kanonika-skolastika. S tem odlikovanjem je dobil tudi drugo, državno odlikovanje, namreč viteški križ reda Albrehtovega I. vrste zaradi zaslug za cerkev in slovstvo. To nam priča, da si prave zasluge povsod pridobivajo priznanja.

Po teh kratkih črticah si oglejmo njegovo književno delovanje. Še ko je bil bogoslovec v Pragi baval se je Hórnik marljivo z uravnavo lužiškega pravopisa. Lužičani imajo tri pravopise: latinski in dvojni nemški (v frakturi) in sicer katoliški in evangeljiški. Da bi združil vse Srbe v pravopisu, začel je izdajati l. 1863. vsakih štirinajst dnij list „Katholski Posol“, ki je bil glasilo družbe sv. Cirila in Metoda. Sestavil je bil novi pravopis v frakturi, popravivši stari katoliški pravopis. Upal je, da se bodo tudi evangeljiki poprijeli tega pravopisa. Polagoma bi bil potem privadil narod latince in Lužičani bi bili dobili primeren pravopis. Toda evangeljiki niso hoteli o tem nič slišati in lep načrt se je razbil ob stari slabosti slovanski — nejedinstvi in trmoglavosti. Iz tega tudi vidimo, koliko srečo so pridobili nam Slovencem oni možje, ki so ustanovili jednoten pravopis.

Lužičani imajo, kakor mi Slovenci, svojo Matico, Matico Srbsko (Serbsko). V tem slovstvenem zavodu, ustanovljenem l. 1847., opravljal je Hórnik vse službe. Od l. 1858. je bil društveni tajnik, leta 1873. je postal podpredsednik, l. 1882. pa predsednik, kar je ostal do svoje smrti. Tudi je bil od leta 1868. urednik „Časopisa Mačicy Serbskeje“. — V tem listu je veliko spisov Hórnikovih, največ jezikoslovnih in slovstveno-zgodovinskih. Znal je lepo pisati svojo materinščino, pa jo je tudi pridno likal, čistil in bogatil. To se vidi najjasneje v „Novem Zakonu“, v katerem se kaže njegova velika spretnost v jeziku. Poleg jezikoslovja se je bavil tudi z narodnimi pesmami, z narodnim blagom v obče, in objavljal svoje spise tudi v drugih

lužiških časopisih: v Lužičanu, Katholskem Poslu in Lužici.

Leta 1858. in 1859. je urejeval Měsačny Přidaw, prilogo Serbskih Novin; ta priloga je prvi srbski čisto leposlovni list. Urejeval je tudi druge srbske liste: Katholski Posol, Serbske Novine, ustanovil časopis Serbski hospodar in sodeloval pri vseh drugih lužiških listih razven evangeljiških. Uredil je tudi dva letnika lužiške pratike z imenom „Pratyja“.

Njegova večja in posebej natisnjena dela so: *Historija serbskeho naroda* (1884), ki je samo obdelana knjiga V. Boguslawskega: Rys dziejów serbo-lużyckich; *Čitanka*; *Maly wubjerk narodneho a nowišeho pismowstwa hornjo-lužiskih Serbow* (1863); *Krótkie stawizny nabožnistwa* (1861); *Genovefa* (po Schmidu 1866 in 1884 že tretja izdaja); *Prěnja čitanka za serbske katholske wučerńje* (učilnice, šole) *w Hornjej Lužicy* (1866); *Pobožny spěwar* (1879); *Pobožny wosadnik* (1889); poleg Novega Zakona so izšle *Biblijske stawizny* (zgodbe sv. pisma l. 1890.). Hórnik je pisal tudi češki, poljski, ruski in nemški v razne časopise.

Poslednja tri leta ni bil Hórnik dobro zdrav; vendar se ni nihče bal, da bi mu utegnili kmalu ugasniti luč življenja, ker je bil krepak. A imel je dela obilo in malo pred smrtjo je pisal prijatelju: „Mam wšelake dzěla, tak zo mje runje hłowa boli. Tuž so wukhadžam.“ (Imam vsakovrstnega dela, da me zares glava boli. Tudi se izprehajam.) Obilno delo je skoro gotovo pospešilo njegovo smrt. Dne 22. svečana, v četrtek, ob 5. uri popoldne je umrl nagloma, prejemši še sveto odvezo; zadela ga je kap. Pogreb je bil jako veličasten v ponedeljek, 26. svečana. V Budišinu se je sešlo jako veliko ljudstva, ki je plakalo za svojim vodnikom, svojim očetom. V hramu sv. Petra mu je govoril njegov bivši kapelan in sedanji župnik o. Jakob Skala ganljive besede: „Za teboj žaluje tvoje ljudstvo, tvoj narod, katerega si tako verno vodil v dneh dobrih in zlih.“

Jednako pretresljivo je govoril tudi kanonik Werner nad odprtim grobom.

Narod srbski čuti hudo izgubo, a zaveda se tudi, da po poti Hórnikovi pride do zmage, napredka in sreče. Hórnik je budil v svojem

narodu prav to upanje, da pridejo za njegove rojake še boljši dnevi. In to nado je zajemal iz zgodovine svojega naroda. Če ga niso uničile niti najhujše dosedanje borbe, težave, trpljenje in poskušnje, tudi v bodočnosti ga ne morejo uničiti. L. 1849. so izdali šesti pot srbsko-protestantovsko biblijo. Narodni nasprotniki so ugovarjali, čemu bi se tiskala, saj je nihče ne kupi. Natisnili so 2000 izvodov in jih razprodali. Če se kaže tolika moč samo pri enem delu naroda, kaj porečemo šele o celoti!

Žal, da ni narod jedne vere! Ko bi bil jedin v veri, bil bi trden v slogi in nepremagljiv. Kako umeva katoliški duhovnik delovati za narod, kako umeva on zgodovinsko nalogo narodovo, to nam kaže sijajni vzgled Hórnikov.

Kako vspodbuden je ta vzgled za nas Slovence! Gotovo smo srečnejši, kakor so lužiški

Sloveni. A poznati moramo vsi, poznati morajo vsaj razumniki nalogo svojo in nalogo celega naroda. Če nas prešine tako spoznanje, če res ljubimo rod svoj, ne bomo pokorno stopicali za onimi ptujci, ki nam ponujajo kulturno blago dvomljive vrednosti, ki zanašajo v naš rod sovraštvo do vere, cerkve in njenih služabnikov, ki odrivajo onega duha, ki se je ohranil v narodu do novejšega časa. Marveč v močni ljubezni do cerkve katoliške, in porabljač vso njeno pomoč bomo povzdignili moči narodove do vrhunca, tako ga oblažili in okrepili tukaj, pa osrečili za bodočnost in tudi za večnost.

*Vrli rojak na severu, po duhu in stanu brat,
v miru počivaj!*

J u t r o.

Meglica vlažna vzduh opaja,
Po brdih leno spè,
K nebeški luči solnca vstaja,
Dokler je ne razdmè.

Jutranji veter diha v drevji,
Poljublja rosna tlà,
Usiplje cvete na vejevji
Vonjivega bezgà.

Prijetno s hladom svojim boža
Vzbujeno slednjo stvar.
Med travo gosto solnčna roža
Pozdravlja prvi žar.

Vijolica pod grmom skrita
Cvetoči gleda mak,
Molčé z vonjavo mu očita,
Da zrè ponosno v zrak.

Razume v srci vsako ptico,
Ki v vejah žvrgoli,
Šepét vetrov, celó cvetico,
Ki nema v svet dehtí.

Pod nebom gostolí skorjanec
Oživiljen, čil in mlad,
Na vzari njive dober znanec
Odpeva mu, strnad.

S senico kramolja menišček
Na višnji cvètnih vej,
Prepeva z zebo solncu lišček:
O grej nas, žarek, grej!

Anton Medved.

V p r i r o d i.

Zapusti, človek, tesno sobo,
Kjer v dvomih plavaš sam;
Uživaj vesne solnčno dobo,
V prirode pridi hram!

Odpri tu vrata duši svoji,
Odpri oko, posluh;
Z napevi, žarki se napôji,
Ki zlivajo se v vzduh!

Ubrani spev, nebó sijajno,
In cvetje krog in krog,
Na stvarstvo strmi veličajno
In vprašaj: je li Bog?

Učene knjige bereš mrko,
Zjasné li v duši mrak?
Poglej prirodo — živo črko,
Močí je višje znak.

Anton Medved.

Invisibilia enim ipsius . . . per ea,
quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.

Ep. ad Rom.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

Zgodaj zjutraj drugega dne — proti koncu vel. travna je bilo — je že stopala lombarška vojska sovražniku nasproti. Brez ovire so prebrodili reko Imone in se razvili v bojne vrste. Danes se sovražniki niso umikali, stali so že pripravljeni in čakali napada. Obojestranski konjiki so začeli dražiti in napadati. Lombarška konjica je bila precēj močnejša, in Manno Donato je imel iz početka težak posel. Lahki lombarški konjiki so prhali po polju sem in tje, hipoma so nadlegovali desno krilo, zopet čez nekaj trenutkov prijemali levo, ali celó poskušali za hrbtom napravljati nered. Le škoda je bila, da niso imeli več viteza Ambrosia na čelu. Gospod kastelan je vodil mirno svojih 300 oklepnikov in čakal ugodnega trenutka za napad.

Med tem je prišla tudi pehota do boja. Polkovnik Gaspare Tinela se je bojeval v središču; desno krilo je vodil maršal sam, tu sem so bili prirejeni tudi lahki konjiki; na levem krilu je stal gospod kastelan s svojimi oklepniki in nekoliko strelcev je bilo, pribeglih iz zasedenih mest.

Orsini je imel načrt, združene Benečane in Padovance poriniti nazaj in vreči na mesto Forli in tam jih premagati in streti. Izprva mu je šlo dobro po načrtu. Pehota njegova se je krepko borila in Gasparov polk se je vjedel globoko v sovražne vrste, tako, da je moral maršal skrbeti, da mu ga ne obokolijo in odločijo. Krepko pritisnejo torej njegovi vojaki in sovražne vrste se začno po malem umikati. Lahki konjiki so izkušali krilo objeti, in s težavo so jih odganjali Padovanci. Rubiera je spoznal nevarnost svojega stališča, a zanašal se je na pravočasno pomoč. Res se pokažejo proti poldnevu Albornozi konjiki. 500 mož močen polk je priplaval po polju in se vrgel v boj. S tem je bilo levo krilo obremenjeno in lombarška konjica je morala skrbeti sama zase in za svojo pehoto. Spopadli so se večkrat in izkazali so se papeževi izborne jezdece. Vendar je to izdalo le malo. Na desnem krilu ni uspeval Manno Donato proti kastelanu. Osebnost se je ogibal viteza Bernarda, in njegovi konjiki so bili po številu in moči za lombarškimi. Mislil je, kaj bi bilo storiti, da se jih reši hitro in lahko, pa ni se mu ponudila prilika. Polagoma se umikajoč so prišli do male reke, katera teče s hribov čez polje; to je bilo deloma ugodno zanje, ker niso jim mogli lahko za hrbet, a

deloma je bilo nevarno, za slučaj namreč, ko bi se trebalo še umikati.

Kmalu popoldne je privršala od morja sem nevihta; gromelo in treskalo je in ulil se je dež, da se ni nikamor videlo. Ponehalo je za čas bojevanje. Rubiera je sklenil s svojimi polkovniki, da se ne umaknejo več nazaj, ker je stališče zanje ugodno in ker mora še to popoldne priti Albornoz sam na bojišče.

Ko se je prevlekla nevihta, ponovil se je boj z novo srditostjo, ker čas je bil drag za Milance, da zmagajo, predno pride Albornoz; tudi zavezniki niso hoteli zapustiti pridobljenega stališča. Borba je divje vihrala. Gaspare je bil že ves utrujen, mnogo jih je posekal, a vročina in delo sta ga prevzela. Orsinijevi oddelki so hrabro stali in napredovali, da je bil poveljnik sam bolj zadaj, ker je vodil celo vojsko. Najbolj so trpeli Benečani. To so bili sami mezdiki pod domačimi častniki in se niso bojevali tako hrabro kakor drugi. Gospod kastelan sklene zatorej poskusiti skozi Benečane prodreti in razcepiti sovražno vojsko na dva dela, manjši del pa potisniti v vodo. Po dogovoru napadejo strelci Benečane in odskočijo nazaj, v ta prostor pa uderó nenadoma lombarški oklepniki. Benečani so že hoteli pobegniti, a padovanski konjiki so prijeli oklepnike od strani in Rubiera je podprl z reservo omahujoče Benečane. Bernardo je divjal kakor lev; kjer je bil večji roj, tje se je zakadil, in kamor je zadel, tam je vse odnehalo.

Manno je videl, da se je zasukalo na slabo, in dasi nerad, vendar je udaril na kastelana. Začel se je dvoboj dveh junakov vitezov. S tem je sicer oprostil Benečane, ali Manno je imel sedaj dovolj posla s kastelanom; tem prostjeje so delali tudi drugi oklepniki, ker jim ni zastavljal povsod pota grozni Manno.

Borenje je bilo vedno bolj vroče, zibalo se je sem in tje, vendar so vidno napredovali Milanci tako, da sta se Manno in kastelan borila že sredi milanskih vrst, kar je bilo za onega nevarno. Mala peščica tovarišev ga ni mogla več zaslanjati, odločiti se je moralo urno, kaj bode, sicer ga ujamejo živega. Manno dá znamenje in, kot bi trenil, vržejo se vsi na kastelana ter ga nekateri ranijo. A s tem so se približali udarcem svojih nasprotnikov, in res jih je večina ta poskus plačala z glavo. Manno se je hotel sedaj hitro umakniti, pa v gneči ni mogel: težka sablja kastelanova ga zadene čez glavo, da se krvav zgrudi

na tla. Ko je bil padel Manno, prodirali so Milanci urno na levem krilu in rinili nasprotnike proti reki.

A desno krilo ni bilo tako srečno; 200 lahkih konjnikov ni moglo krotiti celega polka Albornoze izvrstne konjice, zlasti, ko niso imeli več viteškega poveljnika. Vse odločnosti Orsinijeve je bilo potreba, da je vzdrževal red v bojnih vrstah, in slednjič je moral poslati kastelana v podporo desnemu krilu. Sedaj se sreča nekoliko zasučé, a predno se bitka odloči, naznanijo trobente prihod Albornoze celotne vojske. Združeni vojski sta odnehali napadati in tudi Orsini ni več prodiral. Pomaknil je svoje čete nazaj na varen kraj in se začel pripravljati za drugi dan, za dan odločitve.

Vojaki so se utaborili in pripravljali jedi, poveljniki so sedli v vojni svet.

V šotoru kardinala-legata je bil nocoj prvič skupni vojni svet. Častitljivi in bojeviti možje so sedeli okrog kardinala. Hvaležno stisne Albornož gospodu da Rubiera roko in mu izreče priznanje za toliko srčnost. Potem ga poprosi, naj pové svoje izkušnje današnjega dné, na podlagi katerih se določi bojni načrt za jutri. Rubiera pravi: „Naši nasprotniki so izvrstni borilci; ako pojde jutri samo hrabrost zoper hrabrost, bomo imeli težak dan. Poveljnika Orsinija dobro poznam; on je hraber in lokav mož, posebno previden pa in bister ni v svojih sklepih, zato se je sicer pod Barnabom védel dobro, pri Argenti pa je slabo vodil; včeraj je imel srečo, dasi je večkrat ukazoval manj dosledno. Zato menim, da nam je računati, da ga zmotimo in ujamemo s hitrostjo in spretnostjo.“

Kardinal-legat sestavi nato res spreten načrt, katerega odobré vsi poveljniki in mu zakličejo: „Živel naš poveljnik kardinal Albornož!“

Nastal je mir v obeh taborih, le nočne straže in patrolje so lazile okrog in ustavljale druga drugo. Noč je hitro pohajala in začelo se je daniti tam za morjem. Z zoro oživita tudi oba tabora in se pripravita na odločilni — poslednji boj.

Dopoldne se ni odločila bitka na nobeno stran. Milanci so se bolj branili, a izgubljali so mnogo vojakov.

Proti poldnevu pride polkovnik Baldessare in pripelje okrog 1500 vojakov. Lepo število je bilo in hvaležno so je sprejeli Lombardi. Bili so preveč utrujeni, da bi takoj posegli v boj, nadomestili so pa vsaj reservo, katero je Orsini pomaknil v bojne vrste. Po bojnem načrtu je sedaj zgrabil sovražnika in ni se več vračal, ako se je umikal. Tako se je razvil popoldne resen in silovit boj na celi vrsti. Gospod Gaspare je bil tako bojevit, da je kar lomil nasprotne vrste in zašel daleč v sredo sovražnih čet, katere so to zapazile in poskušale ločiti ga od drugih

polkov. Pritisnile so močne reserve od vseh strani nanj, in kmalu je bil v sredi sovražnikov. Orsini je izprevidel, da je polk izgubljen, ako ga ne reši urno. Požene se z vso silo na sovražne vrste, da bi jih potisnil nazaj in oprostil zajeti polk, pa sovražnik je bil pripravljen na to in se ni dal pregnati. Treba je bilo poklicati večji del reserve, da zamaši vrzel in oprosti hrbet Gasparovemu polku. Baldessare se zažene v boj in krepko maha po nasprotnikih, toda stvari so se presukale. Ta skupni napad milanskih čet in poraba skoro cele reserve je razgalila krili in razpostavila hrbet nevarnosti, kar je Albornož tudi porabil. Milanske čete so bile v vedno večjem neredu, veliko vojakov je padlo. Vendar se niso umikali toliko, da bi se pokazali kot premagane.

Ob mraku je ponehalo bojevanje. Pobirali so vsak svoje ranjence in urejevali svoja krdela. Z bridko žalostjo je zapazil Orsini, da je izgubil več nego polovico svoje vojske. Od 700 konjnikov jih je bilo komaj 200 še za rabo. Drugega lombarškega polka ni bilo več, vrlega polkovnika Gaspara Tinela tudi ne. Druge vrste so bile redke, število bojevnikov se je skrčilo. Ranjencev je bilo pa jako veliko. Orsini je ugibal, kaj bi bilo sedaj storiti.

Med vsemi predlogi je bil najprimernejši ta, da se Milanci zapró v trdno mesto Forli in se dadó oblegati, dokler ne pride pomoč iz Milana. A treba je bilo o tem poročiti namestniku v Milan. Kdo pojde skozi sovražne vrste in ponese domov to sporočilo?

Gospod kastelan se spomni prijatelja Ambrosia in se ponudi, da gré s svojimi oklepniki in si preseka pot skozi sovražnika. Orsini je privolil, ker na planem se ni več mogel bojevati, v ozidju pa ni potreboval konjištva. Uredil je potrebne ukaze, in Bernardo je sklenil oditi še ponoči.

Orsini in Baldessare mu dasta še mnogo ustnih naročil, in kastelan odide k svojim konjnikom. „Nocoj gremo na četovanje. Ob dveh naj bodo konji osedlani, vse naj se vrši tiho. Vzemite s seboj, kar treba, ker se morebiti več ne vrnemo.“ Pripravljeno je bilo tudi krdelo strelcev, da jim pomorejo hitreje priti skozi vrste.

Nemiren je hodil kastelan semtertje ter čakal določene ure. „Nevarno je to početje, a zgoditi se mora, že iz ljubezni do prijatelja, kateri je v nevarnosti.“ Ura je bila dve čez polnoč. Konjiki so stali v vrstah in vodili konje za uzde. Oddelek strelcev se je tiho plazil proti sovražnim stražam na cesti proti Faenzi. Kmalu udari na čuvaje; po kratkem kriku nastane zopet tihota. A že so vstajali na desni in levi oddelki. Strelci se razdelé na dve strani in napadajo najbližje

sovražnike. Toda bilo je nasprotnikov vedno več. Tu udarijo nanje konjiki in jih razganjajo.

„Za menoj!“ klical je kastelan in planil sedaj sem, sedaj tje. Nič se mu ni moglo ustavljati. Res je izgubil nekaj oklepnikov, a predrl je srečno sovražne vrste, in to je bila glavna stvar. Strelci so kmalu popustili napadanje in se zopet vrnili. Albornožova vojska pa je bila vsa po koncu in je čakala napada; ko pa so čakali zaman, dal je pozvedeti, kaj dela sovražnik. Pokazalo se je, da je le oddelek sovražnih konjikov predrl bojne vrste. Ker je Albornož pričakoval novih bojov, ni se dalje menil za oklepnike in je začel z dnevom pomikati se proti milanskemu taboru. Tu pa ni našel nič odpora; vsa milanska vojska je šla v mesto Forli, in trebalo je mesto prisiliti na udajo.

Vitez Bernardo je srečno prišel do Faenze, katero so bili Milanci ukrotili še pred bitvijo. Tu je bilo zopet vse po koncu. Vzel je posadko s seboj in je krenil proti Bologni, kjer je našel mesto v velikem neredu in posadko v skrbeh.

Ni ji prinesel dobrih novic, vendar je mogel vsaj nekaj storiti za varnost mesta in ranjencev. Žalostno je bilo svidenje z Ambrosiem. Ležal je bolan v dominikanskem samostanu. Rane so ga zelo bolele.

Vitez Bernardo je bil sedaj poveljnik mesta Bologne. Odpravil je posle v Milan z maršalovimi pismi in s svojimi listi. Sestavil je med tem iz posadke, svojih konjikov in pribeglih vojakov in drugih prostovoljcev precejšno četo, katera se je še mogla braniti v sili. Vedno je pošiljal patrolje na vse strani in posle celó doli do Forlija, a kaj izdatnega vendar-le ni mogel opraviti. Sedel je po cele ure pri postelji svojega tovariša, kateremu se je obračalo polagoma na bolje.

XII. Med upom in strahom.

Mučen čas čakanja in bojazni se je naselil v Milanu in Lombardiji v mesecu vel. travnu, ko je stala vojska pred sovražnikom. Z bojišča ni bilo še posebnih novic. Orsinijeva poročila so bila suhoparna in skoro vedno jednaka. Opisoval je četovanje po Romagni in prikladal poročila iz mejnih krajev. Iz početka ni bilo o sovražniku ničesar slišati, v poslednjih poročilih pa je maršal naznanil, da se je sovražnik pokazal in da pride skoro do večjih bojov. Vsako novo poročilo je bilo točneje in zanimiveje. Prišlo je tu in tam do malih prasek in bojov med prednimi sovražnimi stražami in milanskimi posadkami; četovanje se je razvijalo in sovražna moč se je polagoma kazala. Orsinijeva poročila niso bila sestavljena v lepem zlogu, ampak na kratko je povedal namestniku namen in uspeh vsake čete in omenil osebe, katere so se posebej

odlikovale. Tudi od Ambrosia so dohajala pisma materi in sestrama. Kadar so prišli seli z bojišča, bilo je po Milanu vse na nogah, vse je tiščalo pred palačo namestnikovo. Pri Sforzovih je bilo tudi nenavadno gibanje.

Najprej sta prečitali sestri Ambrosievo pismo in se pogovorili z materjo o vseh podrobnostih, potem pa sta hiteli v palačo, da bi tam pokazali pismo, pa tudi sami zvedeli še kaj več o bratu, o vitezu Bernardu in vsej vojni.

Barnaba je sprejemal poročila od kancelarja Ariga in potem pravil svoji družini, v kolikor se mu je zdelo primerno. Pri obedu je rad povedal domačim kako novico z bojišča in se veselil njih živahnega zanimanja. Vse, tudi male reči so jim bile važne; delali so načrte in si vzbujali nade o bodočnosti milanski.

„Don Antonio, kadar se vrne naša vojska zmagovita z bojišča, tedaj ji napravimo sijajen sprejem“, tako je nagovorila knežna Virida pesnika Loschija, gredoč po obedu na verando.

„Moja misel je prav taka, prevzvišena knežna; vse mesto mora tedaj sodelovati.“

„Dobro, vsak imej svoje opravilo in vsak vojak svoje plačilo. Prav posebno pa nam treba skrbeti za poveljnike, ker na teh sloni odgovornost in uspeh. Tem pokažemo, kako zna ceniti Milan zaslužne vojne načelnike.“

„Brez dvojbe moramo storiti še več, kakor na večer pred odhodom vojske. Biti mora sijajno zmagoslavje.“

„Da, da, sijajno, dragi Antonio. Vaši spevi pa naj sporočé poznim časom o nekdanji milanski slavi!“

Antonio je zardel, Virida pa se je poslovila in šla z Izabelo po belih stopnicah v lepi vrt. Kmalu prideta tudi Sforzovi gospici, Margarita in Ana, za njima pa še druge plemenite Milanke, da jih je bil, dejali bi, lep venec.

„O, naše svetovalke in tovarišice, pozdravljam vas, dobro došle!“, pozdravljala jih je vesela Virida.

„Dobro došle“, pristavljala je Izabela.

„Tudi me pozdravljamo plemenito knežno in gospico Izabelo“, govorile so došle gospice in se klanjale knežni Viridi. A ta se je urno obrnila k obema Sforzovima in ji vprašala:

„Kaj ne, vrli gospici, donesli sta nam veselih poročil? Ali je brat Ambrosio zdrav?“

„Ali je kaj pozdravov zame?“ vpraša nemudoma Izabela, predno sta mogli še oni odgovoriti.

„Poglejta in prečitajta“, reče živahna Ana in ponudi knežni pismo bratovo.

Virida sede na klopico, odviije pišmo, druge pa jo obstopijo. Iz početka so bili navadni izrazi dvorljivosti in ljubavi, potem pa je začel

pisati dogodke na bojišču. O sovražnikih je pisal: „Minule dni smo se prvič srečali s sovražniki na četovanju. Niso strašni in ne mnogoštevilni. Benečani imajo kakih 1200 mož pešcev raznega orožja. Padovanci pa imajo celo vojsko na nogah, pehoto in konjico okrog 2500 mož vsega skupaj.“

„Naša vojska je mnogo močnejša, ker šteje čez 4000 mož brez tamošnjih posadek, torej res ni treba imeti skrbi zaradi njih števila“, pravi knežna.

„Ali kaj potem, ko pridejo Albornozeve čete, o katerih se ne vé, koliko jih je? Potem utegnejo biti sovražniki močnejši od naših“, pripomni Izabela. Na ta ugovor niso imele odgovora, zato je čitala Virida: „O Albornozu ni slišati še nič, a vse kaže, da prihodnje dni tudi on poskusi prodreti v Romagno. Kako se mu to posreči, pisal bom v prihodnjem listu.“

„Tu vidiš Izabela, da niti načelniki ne vedó, kako je z Albornozom: kaj bi pa me! A tako strašen ni, kakor govoré.“

Izabela je molče prikimala, in Virida je nadaljevala: „Četovali smo na vse strani in preiskali vso deželo. Za Vas to ni zanimivo, zato le povem, da sem bil s svojimi konjiki in oddelkom strelcev na četovanju prav doli ob morju in pri mestu Ravenni. Trikrat smo zadeli na bregovih Padovih ob sovražno vojsko, pa vselej so se sijajno izkazali moji konjiki. Ne vem, komu bi pripisoval njih izredno urnost in srčnost. Mene saj je najbolj vnemala zastava naša; ko sem gledal na zastavo, gledal sem v duhu one, kateri so jo izgotovili, in ob tej misli so izginile vse težave in nevarnosti. Tiste besede, katere sem slišal na dan blagoslovljenja iz ust visoke knežne, doné mi še vedno prijetno v spominu in mi lajšajo bojne težave.“

Viridi se je tresel glas, ko je čitala te besede, srce ji je bilo močno. Veličastna navdušenost posveti na njenih licih, da vzklikne:

„Vrli so ti junaki in pravi vitez je njihov polkovnik. Živeli!“

„Živeli!“ zakličejo za knežno vse gospice.

Nadalje je opisal Ambrosio četovanje gospoda kastelana proti Padovancem in vpletel jako spretno in vkusno bolj zanimive dogodke. Virida je brala ta odstavek skoro pobožno, da se ji je na glasu poznalo, kako spoštuje junaka, čegar hrabre čine opisuje Ambrosio.

Ker nam je četovanje gospoda kastelana že znano, ne ponavljamo ga, ampak le povemo, da so naše gospice slastno poslušale vneto poročilo.

„Odločilni boj je blizu“, čitala je proti koncu knežna; „dneva in kraja danes še ni moč določiti. Nade imamo najboljše, vendar vojna sreča je opoteča, zato Vas spominjam tiste obljube,

katero ste mi dale ob odhodu, da se me namreč hočete spominjati pogosto in moliti za nas. Naj izpolnjuje zlasti moja draga Anica svojo obljubo in naj večkrat prosi pred podobo Madone dobrega uspeha.“

Anica pa ni zardela, marveč je povabila vse tovarišice, naj jo v tem podpirajo. Ta želja je ganila knežno in Izabelo. Nista bili brez vere, vendar na dvoru Barnabovem ni bilo versko življenje posebno goreče. Očetove ostre besede proti cerkvi in papežu niso bile neuspešne. Vernost je bila le bolj za silo: sedaj pa prosi ta mala Anica, naj bi ž njo v cerkvi molili za srečo vojske in vojakov! Virida ni rekla, da ne pojde, vendar se ji ni zdelo, da pomaga molitev bližnjemu tudi tam, kjer si ne moremo sami. Naposled naprosijo Margarito, naj odpiše bratu in mu zatrdi, da bodo vse storile, kar le morejo za domačo vojno. Knežna ji je še posebej naročila pozdrave vitezu Ambrosiu zato, ker je njemu in celemu polku tako v čislih nova zastava.

Še dolgo so se razgovarjale plemenite Milanke o vojni; ali pa jim je bila bolj na srcu domovina, kakor dragi domačini, ki so stali na bojišču, to je težko določiti.

V istem času je tudi namestnik premišljal o vojni in njenih vspehih, pa snoval brez števila načrtov.

Barnaba je preživel sploh težke ure, odkar je bil poslal vojno na bojišče. Tlačila ga je najprej cerkvena kazen, tlačile so ga pa še druge skrbi.

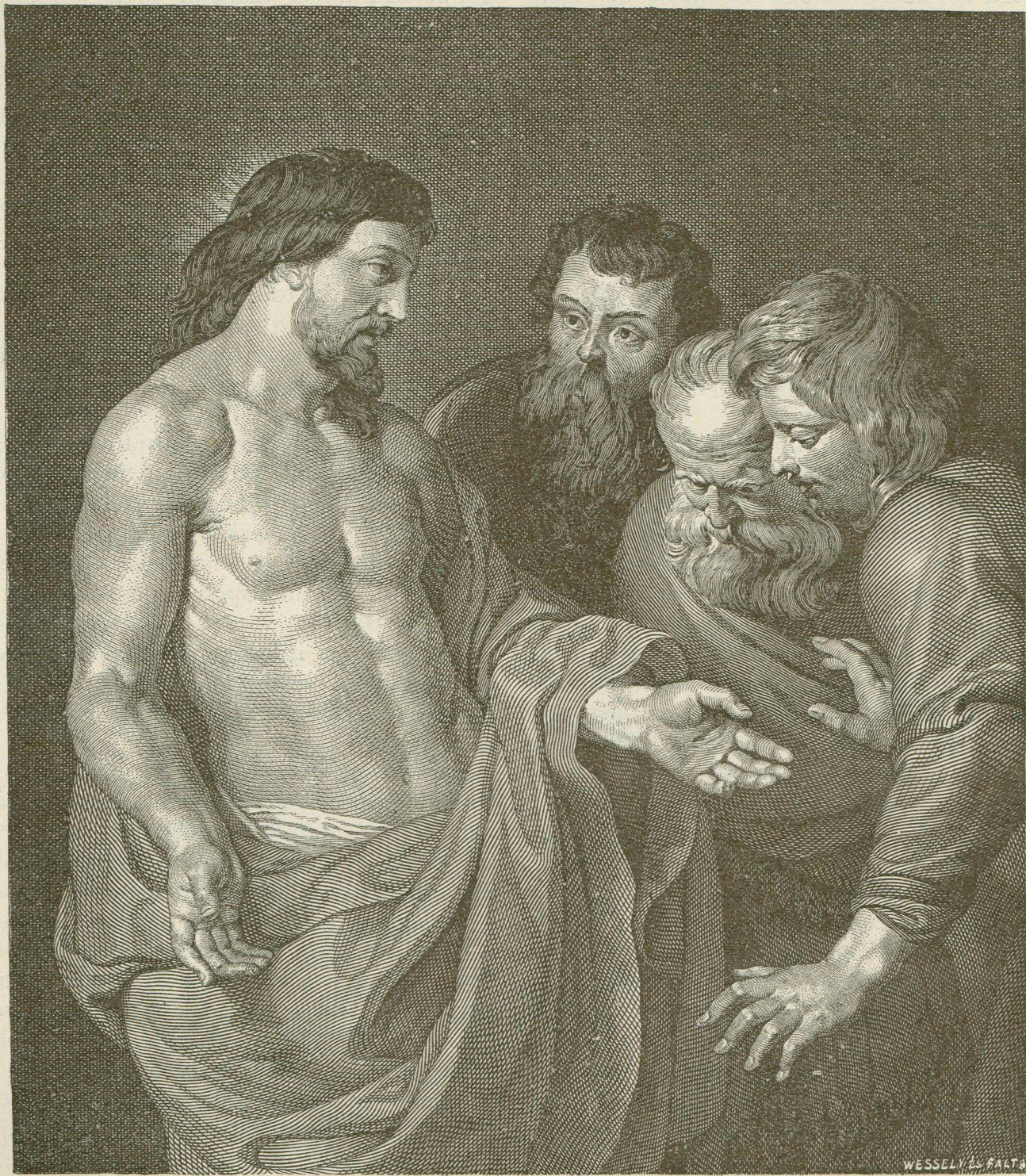
Staro nasprotstvo strank v Milanu še ni bilo izmrlo. Prijatelji družine della Torre so še živeli v mestu in se na tihem nadejali prevrata. Poleg te bil je jeden rodbine della Torre, oglejski patrijarh, neposreden knez rimskega cesarstva, Barnabu po dostojanstvu sovrstnik in papežev prijatelj.

Barnaba je bil celó nekoliko zapleten v boje, katere je imel patrijarh Ludovik z avstrijskim vojvodom, ker je po malem podpiral vojvoda Rudolfa IV. proti patrijarhu, dasi v obče ni ljubil vojvoda, kakor tudi ne Nemcev.

Ker se je sreča nagibala na patrijarhovo stran, raslo je tudi upanje njegovih skrivnih prijateljev v Milanu. Vendar so bile vse nade zastonj, dokler je imel Barnaba močno vojno v Lombardiji. Zadnji čas pa se je stvar zasukala neugodno za namestnika. Ginilo je zaupanje doma in zvestoba se je manjšala med ljudstvom. Trebalo je le še slabih poročil z bojišča in upor bi se bil vnel v Milanu samem. To je vedel namestnik in si prizadeval ustaviti se taki nesreči o pravem času. V ta namen je najprej moral ostati doma, da je gledal in pazil od blizu, kaj delajo njegovi nasprotniki. Nabiral je tudi skrivaj malo vojsko, katero je imel zbrano v Monzi. Posebno pridno

pa je delovala njegova skrivna policija, katera je prišla in zaprla več meščanov in vitezov v Milanu in jih odvedla v temne ječe v Monzi. Tam so čakali obsodbe, ker oprostili so le malo-katega jetnika.

Med ljudstvom je šumelo čim dalje bolj. To je vznemirjalo namestnika, ko je zamišljen hodil po svojih sobah sem in tje. Donašali so vedno nova poročila o nemirih po mestu. — Kancelar Arigo je imel svoj poseben oddelek v

Nevernost sv. Tomaža. (Slikal Rubens.)

svojem uradu za domače stvari. Skrivni svetovalci tega urada so bili znani le njemu in namestniku, meščani pa so ugibali, da ta ali oni ima neke zveze z dvorom.

Poslednje dni je zasačila skrivna policija malo zaroto v hiši meščana Conti-ja. Contijeva hiša je bila sicer v davnih časih na strani hiše della

Torre, a pri javnem pobratimstvu se je pomirila z Viscontiji in jim ostala zvesta dolgo časa. A Barnaba je bil sam kriv, da si je napravil hudega sovražnika.

Bil je nekoliko časa Contijem nenavadno prijazen. Večkrat je dohajal v hišo in jo obsipaval z obilnimi darovi. A slednjič se je po-

kazalo, česa je iskal Barnaba. Lepa Lavra, sestra gospoda Contija, je dražila oči njegove. Ker pa to občevanje ni ostalo skrito, legla je sramota ne samo na namestnika, ampak tudi na sicer pošteno hišo Contijevo. To je Contija bolelo neizrekljivo, zlasti še, ko mu je umrla sestra Lavra. Molčé je nosil jezo v srcu in čakal ugodnega časa za maščevanje. Tak čas se mu je zdel prav tedaj, ko je bilo sicer nemirno med meščani. Ker je nekaterikrat tudi izrazil jezo svojo vpričo drugih, prišlo je to Barnabu na ušesa.

Skrbno je dal zbirati razne dokaze zoper njega, in nekega večera, ko se je vračal z malim spremstvom pozno v mesto, primejo njega in njegove spremljevalce in odpeljejo v Monzo.

Ko se je drugi dan razširila novica, da so bogatega Contija zaprli kot sumljivega upornika, zavrelo je po vsem Milanu. Mnogi so se bali za svojo kožo in zato so sklenili, da ga rešijo iz ječe.

Conti, njegova sinova in nekaj prijateljev je sedelo zaprtih v Monzi. Ugibali so, kaj misli Barnaba ž njimi storiti, posebne kazni se pa niso bali.

Nepričakovano kmalu pride Barnaba sam v Monzo in pokliče jetnike pred sodišče. Tožili so jih, da so uporniki, da hočejo s silo izpodrinuti postavnega vladarja, da porabljaajo zadrego domovine in vojske za svoje namene in so torej krivi veleizdaje.

Izgovori Contijevi mu niso nič pomagali. Obsodili so na smrt njega in njegova dva sinova, druge pa v dosmrtno ječo. Kazen se je imela izvršiti takoj prihodnji dan.

Conti ni mogel iz početka tega niti verjeti, kmalu je pa izprevidel, da je resnica. Domislil se je starih razmer, preudaril maščevalnost in siloviti značaj Barnabov, in posvetilo se mu je, da je njegova hiša namestniku jako na poti. Zase mu ni bilo toliko hudo, a da morajo njegovi otroci ž njim umreti, to ga je bolelo strašno. Dolgo v noč se je mučil na trdem ležišču, dokler ga nista omamila trud in žalost s kratkim nemirnim spanjem. Zjutraj je sprejel duhovnika in potem čakal smrti. Barnaba sam je bil pričujoč. Conti je izprevidel, da je namestnika vodila bolj strast nego pravica. Dasi mu je pred smrtjo odpustil hudo krivico, vendar si ni mogel kaj, da bi mu ne bil zaklical v obraz:

„Ti, Barnaba, si bil nekda prijatelj moj in moje hiše, a po tvoji krivdi se je prijateljstvo

izpremenilo v sovraštvo. Tvoja dolžnost je bila poravnati storjeno krivico, a ti si obsodil mene in moja otroka v smrt. Oblast imaš sedaj, pride pa povračilo, in morda prideš tudi ti sèm, kjer sem jaz sedaj. Sovražnik pride nad te in lahko umori prav na tem kraju tebe in tvoje sinove s tisto pravico, kakor ti mene in moja sinova. Oduščam ti, kličem te pa pred sodbo pravičnega Boga.“

Barnaba je s tiho grozo poslušal ta govor, potem je dal znamenje, in odvèdli so jih na morišče. Sam pa se je vrnil takoj v Milan in čakal daljnega razvoja.

V Milanu je ta novica pretresla vse meščanstvo. Nekatere je res ohladila, da niso bili voljni nasprotovati še dalje namestniku, a druge je razburila in jim vzela vse spoštovanje do njega, zakaj vsi so bili prepričani, da tolike kazni ni zaslužil Conti. Pritožiti so se hoteli najprej pri cesarju zoper njega. To je Barnaba zvedel po svojih skrivnih vohunih, in ni ga malo ustrašilo, a skoro še bolj so ga mučile one zadnje Contijeve besede. Kadar je bil sam, premišljal je to in vedno bolj se je bal napovedane usode.

V take misli vtopljen je hodil tudi danes gori in doli po svojih sobanah, ko kamornik naznani kancelarja Ariga. Barnaba prikima in sede. Takoj na to vstopi kancelar in po navadi gre na svoj prostor.

„Kaj ste prinesli dobrega?“

„Je-li dobro ali ne, tega še ne vem, a naznanjam vam, gospod namestnik, da je prišlo poslanstvo s cesarskega dvora s pismi do vas.“

Ta novica ni bila všeč namestniku, zato reče zavzet:

„S cesarskega dvora, praviš?“

„Tako je.“

„Kaj pa hočejo pri nas?“

„Tega ne vem, ker hočejo to vam osebno sporočiti. Vsekako je kaj nenavadno važnega, ker poslanci so odlični vitezi in imajo sijajno spremstvo.“

Barnaba nekoliko pomisli, potem pa reče:

„Sprejemem jih jutri predpoldnem v veliki dvorani. Vi in dvorni maršal bodite pričujoči, drugih prič ni treba. Pojdite in sporočite to poslanstvu! Poskrbite tudi, da jih pogosté sijajno, dokler so na mojem dvoru.“

Kancelar se pokloni in odide.

(Dalje.)

Hudi časi.

(Povest. — Spisal *Fr. D.*)

I.

Bilo je v začetku vinotoka l. 1809.; po Dolenjskem se je trgalo grozdje. A dasi je obetala trgatev lep in dober pridelek, vzbujala ni ti stega preširnega, brezskrbnega veselja, ki se je razlegalo prejšnja leta po vinskih gorica. Presni so bili časi. Dolga vojska je razdevala avstrijsko državo, in dežela Kranjska je prehajala iz rok v roke. Tedaj, ko se je godilo to, kar bomo pripovedovali, gospodovali so todi Francozi. Da ostanejo dalj časa, mislil ni nihče. Saj so se bili pred dvanajstimi leti samo mimogredé pokazali v deželi, in pred štirimi leti so se mudili samo štirinajst dni na Kranjskem: kdo ne bi bil pričakoval, da se tudi sedaj umaknejo kmalu, čeprav sta že bila pretekla dva meseca, odkar so bili prišli v deželo! Vojna sreča se še ni bila odločila; širile so se govorice sedaj o zmagah avstrijskih, sedaj o francoskih. Prvim niso prav verjeli ljudje, ker ime Napoleonovo je bilo takrat veliko in slavno po vsej Evropi, in trosile so se te novice le skrivnostno, na tihem po nekdanjih avstrijskih uradnikih in vojaki, katerim so bili že tolikrat verjeli prehitro; saj se je bila še vsaka vojska pričela s slavnimi zmagami in slavnimi poročili, končala pa s porazom. A niti poročilom o francoskih zmagah niso povsem zaupali, zakaj ljudje si niso želeli teh zmag; preveč so se poudarjale v javnosti in preslovesno praznovali; kdo bi bil tudi verjel, da pade Avstrijcev v vsaki bitki toliko in toliko tisoč, Francozov pa le par mož, kakor se je razbobnavalo o vsaki priliki! Motilo je ljudi še nekaj drugega. Poprejšnje leto se je namreč zbirala črna vojska, pripravljala si orožje in se urila: da bi se to godilo zaman, mislil ni nihče. Tako je gledala množica Francoze kot začasne, ptuje gospodarje, za katere se ni treba dosti meniti, niti se jim pokoriti. Upornost so netili semtertje grajščaki in poprejšnji uradniki, ki so bili sedaj brez službe. A niti oni uradniki, ki so bili prestopili v francosko službo, niso verovali v stalnost novih razmer, niti kazali preveč gorečnosti za nove gospodarje. Baš s tem pa so mnogo koristili ljudstvu in obvarovali je marsikake škode. Tisti pa, ki so se imeli za posebno premetene, rovali so skrivaj proti Francozom, v obraz pa so se jim laskali; iz prepričanja jim je bil udan malokateri. Vse to je begalo preprostega človeka, ki je imel preveč spoštovanja in strahu pred uradniki, da bi umel to dvojezičnost, in ki je

le čakal, kdaj ga pokliče javno v boj kak cesarski dostojanstvenik. Če poštujemo vrh tega še nadloge, ki jih privêde s seboj vsaka vojska, in zlasti silno povišanje davkov, lahko si mislimo, kako je vse to kalilo in grenilo običajno veselost jesenskega praznika po Dolenjskem.

V Novem mestu je stal cel francoski polk pod poveljništvom generala Zucchija, in marsikateremu dobrodušnemu Novomeščanu, ki je pokušal novi mošt v svojem vinogradu na bližnji Trški gori, zastalo je vriskanje v grlu, ko se je spomnil, da ima doma tri ali štiri kozjebrade Francoze, ki niso zadovoljni ne z jedjo, ne s postrežbo in niti s stanovanjem ne; zgrabila ga je jeza, da se je hitro ozrl krog sebe in preklel vse Francoze.

Hujše pa je bilo pri srcu mestnemu policaju Jarneju Korenčku, ko je nekega jutra ostrmel pred hišo župana in poštarja Jelovška in upiral oči v bel papir, nabit na vrata, kjer se je bralo zapisano z debelimi črkami: „Pobijte Francoze!“ Korenček si je mel oči in premišljal, je-li res toliko pil sinoči, ali je istina, kar vidi pred seboj. Potipal je papir in s prstom prešel črko za črko in našel, da je bilo tako zapisano in nič drugače. „Bog pomagaj!“ dejal je prestrašen, „kaj je storiti?“ Nekaj časa je premišljeval, potem pa sklenil, da njemu ni to nič mari, naj si župan beli glavo, in šel je klicat župana. Hladnokrvno ga ta vpraša, kdo bi bil pribil ta list.

„Študentje, kdo drugi!“ odreže se Korenček.

„Ste-li koga videli?“

„Videl nisem nobenega, ampak mislim tako.“

„Če nič ne veste, idite pa strgajte z vrat in molčite!“

Korenček je odšel nezadovoljen; premalo važnosti se je pridelo njegovi najdbi. Nič naj ne bi zvedel svet o tej stvari? Kaj še! Zagledavši nekaj žensk, ki so bile prišle na trg po vodo, jame skrivnostno klicati:

„Jera, Mica, Neža, ali znate brati? Pojdite sem!“

„Kaj pa je?“ oglasile so se ženske in prihitele in križale se, ko jim je Korenček kazal in bral list.

„Za božji čas, Korenček!“ popraševale so, „ali pa veste, kdo da bi bil to naredil?“

„Kaj bi ne vedel!“ ponesel se je Korenček in stegnil roko, da odtrga list; a nasproti mu zagrmí tako odločen: „Stoj!“ da mu je omahníla roka. Ženske so se razpršile s škafi domov pripovedovat, kaj se je zgodilo; kako je Ko-

renček zalotil zločinca; da je že zaprt in da ga Francozje najbrž ustrelé.

Okrožni komisar Konrad Apert pa, ki je bil prisopihal ves srdit, pestil je Korenčka in ga pošiljal k županu in k mestnim svetovalcem, da pridejo in pregledajo ta zločin. Zbrala se je bila kmalu velika tolpa radovednih ljudij, ki so se polglasno pomenkovali in si kazali usodne besede na veliko jezo komisarjevo, ki je hodil pred hišo gor in dol rdeč ko puran. Polagoma je prišel župan in nekaj svetovalcev, in potrdili so, da je list res nabit in na njem zapisano: „Pobijte Francoze!“ Komisar pa se je jel hudovati nad županom, kako da skrbi za javno varnost, kako da se drži prisege, in pretiti mu, da se mu odvzame policija, da se odstavi. Župan je zmignil z rameni in menil, da je to neslana šala takega nezrelega mladeniča. A to je onega še bolj razkačilo.

„Šala!“ vzkliknil je komisar. „In prav tak list je nabit na kresiji in prav tak na prošiji, kjer stanuje njega prevzvišenost sam gospod general!“

„Kaj hočete torej?“ vtaknil se je vmes mladi svetovalec Gregorič. „Vidite, gospod komisar, tukaj na trgu je glavna vojaška straža; gospoda generala stražita dva vojaka; in nobeden teh vojakov ni nič videl, nič slišal, ko se jim je pred nosom nabijal list na zid. In Korenček, ki nadzoruje vsako drugo noč sam vse mesto, naj bi bil to zapazil!“

„Čuda naj delam — za dvajset frankov na mesec!“ pritrdil je Korenček pogumneje, ohrabil ga je bil zagovornik.

„Toliko hrupa za tako malenkost!“ dejal je župan in strgal nesrečni list z vrat vkljub ugovarjanju komisarja, ki je skakal in vpil: „To imenuje župan malenkost, če se preti smrt Francozom, če se neti upor in podpihuje ljudstvo, ki itak ne zna ceniti dobrot francoske vlade in si želi nazaj pod stari jarem! Vi niste sposobni skrbeti za javno varnost, odvzela se vam bo policija.“

„Slišiš, Korenček?“ sunil je nekdo policaja.

„Kakor hočejo“, dejal je ta mirno, „za dvajset frankov na mesec ga ne dobodo, ki bi bil zatorej.“ Svetovalec Andrejko pa je bil miroljuben mož in je jel pogovarjati razburjene duhove:

„Prečastiti gospod komisar“, je prosil, „ali bi ne bilo najbolje, da se vse to potlači, predno kaj zvé njega prevzvišenost gospod general? Samo žalilo in jezilo bi ga, in vendar ga imamo vsi radi.“

„Kako pa!“ roga se komisar, „od vseh strani se sliši, kako se slavi gospod general; kaj pa je storilo Novo mesto?“

„Kar še ni, pa še bo, gospod komisar; samo da kako potlačimo to sitnost!“

„A premislite!“ udaril je komisar s palico ob vrata, „tu stoji: Pobijte Francoze!“

„Saj bi bilo najbolje“, pristavil je polglasno Gregorič in se obrnil strani; a slišal ga je komisar in besen planil proti njemu.

„Gospod župan, gospod župan!“ je klical in držal za suknjo svetovalca, ki se ga je otresal. „Za pričo vas pozivljem; vi ste slišali, kaj je rekel gospod Gregorič.“

„Jaz!“ čudil se je župan, „jaz, nič.“

„To je predrznost!“ besnel je komisar. Župana je grizla jeza, a bal se je komisarja, ki je veliko veljal pri poveljniku zaradi svojega dobrega mišljenja in bil znan kot škodoželjen in maščevalen človek,

„Slišal je policaj“, obrne se komisar do Korenčka.

„Kaj da bi bil slišal, gospod komisar?“ vprašal je Korenček.

„Gospod svetovalec Gregorič je rekel, da bi bilo najbolje pobiti Francoze.“

„Da bi bil gospod svetovalec to rekel, tega ne vem; pa kjer je toliko ljudij skupaj, govore to in ono. Nekdo, to vem, je rekel, da bi bilo najbolje, če se razpusti policija, in še pod rebra me je sunil. Toda jaz se ne menim prav nič, če se me tudi razpusti. Za dvajset frankov na mesec je preveč sitnostij.“ Ljudje so se naglo razhajali, ko je začel komisar na pričo klicati sedaj tega, sedaj onega. Nikdo ni hotel pritrditi, da bi bil kaj slišal, nobenega prijatelja komisarjevega ni bilo blizu. Srepa je gledal svetovalec Gregorič in neizmeren srd ga je obhajal, ko je videl, kako ga lovi komisar zaradi nepremišljene besede. Obrnil se je, da bi odšel; a ustavi ga zopet oni, da mora iti gledat še k prošiji in h kresiji.

„Jaz ne grem nikamor“, dejal je odločno, sam boječ se nagle svoje jeze. „Dosti je drugih zraven, in tudi ne vem, v kakem imenu nas pozivljete vi, gospod komisar. Imate li pooblastilo od gospoda glavarja ali od generala? Pokažite je; sicer ne vem, zakaj bi se vam pokoril mestni zbor.“

„To bode kmalu zvedeli“, dejal je oni trdo, „in upognil se vam bo uporni tilnik. Umejete!“

„Umejem, gospod komisar, umejem“, dejal je Gregorič trpko. „Pred dvema mesecema vam ni bil nikdo zadosti avstrijski, sedaj vam ni nikdo zadosti francoski. Dajte vendar, da se odahnemo, predno se zasučemo znova!“ Komisar je prebledel in grizel si ustnici, ko je odšel razsrjeni svetovalec. Drugi pa si niso upali ustavljati se nevarnemu uradniku, ki jih je peljal pred kresijo in pred prošijo kazat jim „corpora delicti“. Vsem se je zdela stvar malenkostna, a zaradi vrišča, ki ga je gnal komisar, posebno sitna.

Posvetovali so se, kaj je storiti, in svetovalec Andrejko je imel veliko besedo. Po njegovem prigovarjanju so sklenili pokloniti se generalu in opravičiti meščanstvo vsakega suma.

„In kako posebno čast moramo izkazati gospodu generalu“, dostavil je Andrejko, „kako prav posebno čast.“

„Ki ne bi bila predraga“, opomnil je drugi svetovalec in vtaknil roko v žep.

„Za častnega meščana ga izvolimo!“ pristavi tretji.

„Izvrstna misel!“ pritrdi gospod Andrejko, „izvrstna misel! To je velika čast in ne stane mnogo. Jaz bom to predlagal pri prihodnji seji, jaz, zakaj sprožil sem jaz to misel.“

Pri gospodu generalu pa bi svetovalci ne bili opravili tako dobro, kakor so, da ni posredovala važna oseba, sam okrožni glavar. Ta je poznal svoje ljudi in vedel, da več govore, kakor storé. General Zucchi pa, prijazen mož prikupljivega vedenja, zaupal mu je popolnoma tako, da mu je glavar lahko razložil prizadevnost komisarjevo, ki bi si rad nabral zaslug z zatrtjem kake veleizdaje, a se mu godi skoro tako kakor sv. Matiji v pregovoru, ki led naredi, če ga ne dobi.

„Mladi ljudje, nagla kri“, dejal je general, „da je le namen dober.“ Potolažil je sam mestno poslanstvo, češ, da stvar ni takega pomena, da je prepričan o zvestobi meščanstva, ki ne more biti odgovorno za pobalinski čin. Županu in svetovalcem je odleglo, ko jih je milostno odpustil general, in polotila se jih je precejšnja zloradost proti hudemu komisarju.

„Za jedenkrat je pogorel“, dejal je svetovalec Kalčič in si mel roke.

„Gospod general mora postati častni meščan, to mora biti, to je zaslužil“, trdil je Andrejko.

„To vam je lopov“, dejal je polglasno drugi svetovalec.

„Za božji čas, gospod general vendar ne“, prestrašil se je Andrejko.

„Kdo se meni o generalu! — To je najnevarnejši ogleduh! Kakó postaja pod okni in poslušaj, kje bi kaj ujel! Sinoči sem ga bil krstil. Sedeli smo pri Luki in jaz sem bil pri oknu, pa sem že slutil, da je nekdo pod oknom. Pogledam po strani; komisar je bil in uho je imel nastavljeno kakor trobento. Pa zgrabim kozarec črnine in pravim: Tega pa ne bom pil; muha je notri, in lop! skozi okno. Komisar je izginil précej, vino iz njegove suknje pa še ne.“

Vsi so se nasmehnili in prikimali razven Andrejka, kateremu so se zdeli ti pogovori vse prehudí. Izginil je tudi on tolažec se s prijetno mislijo, da bode v prihodnji seji predlagal, naj se izvoli gospod general za častnega meščana.

„In kakšen je bil prej ta človek?“ dejal je zopet jeden svetovalec: „klečal je pred cesarskim orlom.“

„Vedel je, zakaj“, povzame prvi; „sedaj pa tudi vé, zakaj. Ej, če mi kdo le preveč zatrjuje, da me ima rad, takoj vem, da me bo prosil na posodo. A Gregorič mora biti vesel, da jo je tako odnesel danes.“

„Prenagel je. Dandanes mora biti človek oprezen in premeten. Vse polno je ogleduhov, ki jih je zaplodil ta komisar, ta glavni lopov. Saj veste, zakaj tako črti Gregoriča.“

„Kako pa!“ reče Kalčič. „Ženske stvari. Gregorička je bila kot dekle brdka — pa saj je še — in denar je imela. Hodila sta za njo Gregorič in komisar. Komisar je pogorel.“

„Kakor danes. Prav se mu godi!“ dejali so svetovalci na razhodu; župan jim je stiskal pomisljivo roke in premeteno se muzal.

II.

Komisar pa se je mudil pri generalovem tajniku, Ferdinandu Lavalléeju, in črnil hudobne meščane. Tajnik, ponosen na svoje francostvo in zabeč, da še ni tako dolgo, kar se razlega po Francoskem „liberté, égalité, fraternité“ (prostost, enakost, bratovstvo), in da morebiti niso poprej nikjer tako tlačili ljudstva kakor na Francoskem, zavračal je pomilovalno vse sumničenje. In ko je Apert opomnil, da ima mnogo ljudij Francoze za razbojnike, nasmehnil se je tajnik in potrkal ga po rami.

„To me spominja“, dejal je, „basni o oslu in razbojnikih — brez primerjave, seveda, gospod komisar. Gospodar priganja osla, naj beži, da ga ne ujamejo razbojniki; a dolgoúh modruje: Kaj, če me ujamejo! Večjega bremena mi ne naložé. Kaj je mar preprostemu človeku, komu da služi! Meni se vidi vse to ljudstvo nedoraslo.“

„Istina“, priklonil se je komisar kar najjudanejšé. „A dinastično čustvo, gospod tajnik, to je baš pri takih ljudeh najbolj razvito.“

„In to čustvo je vsega spoštovanja vredno, gospod komisar. Da bíte tem ljudem srce še vedno za starega cesarja, to je ne samo naravno, ampak čez vse lepo, in nobeden pameten človek jim ne more šteti tega v zlo. Kdo bi zameril omoženi vdovi, če potoči še kako solzo za prvim možem! In čujte, gospod komisar, kako jaz sklepam. Če je to ljudstvo tako vneto za starega cesarja, kakor vi vedno trdite in vam jaz tudi verjamem, tako vneto za staro državo, ki je imela zanje le bič in spone: kolika ljubezen se bode užgala za našo državno obliko, kadar nas prav spoznajo in okusijo sad slobode, sladak kakor lotos, o katerem poje Homer, da izbríše iz srca celo spomin domovine. Zatorej brez

strahú! Le onega se je bati, ki menja svoje misli naglo in lahko in brez blagega povoda.“

Komisar se je ugriznil v ustnici in obletavala ga je rdečica.

„Klanjam se vaši bistrornosti, gospod tajnik“, dejal je, „a bojim se, da se motite. Dobro poznam te ljudi, saj že službujem dokaj let med njimi. Strah in kazni, to jih drži v redu; dobrota jim je slabost, in če se jim pomoli prst, zgrabijo za celo roko. Aut serviliter serviunt, aut superbe dominantur.“¹⁾

„Ali vam je bilo lahko ž njimi?“

„Seveda“, nasmehnil se je samozadovoljno komisar; „a držal sem jih v strahu; vedno pet korakov od sebe. Dobro služijo, slabo gospodarijo.“

„Če ste jih vedno držali, da služijo, gospod komisar, kako morete vedeti, kako bodo gospodarili? Vidite, to je poglavitna vaša zmeta. Vi ste kakor sebičen varih, ki neče pripoznati varovancu let, češ, da ne zna še sam gospodariti. In baš pod to zmeta zastavljamo mi državni vod, da vzdigamo iz tečajev zastarele državne oblike. Jednakost, bratovstvo, prostost: to so čarobna sredstva naših uspehov. Koliko moramo nalagati novih davkov, ko tirja vojska dan na dan takih žrtev! Katero ljudstvo bi se ne uprlo tem bremenom, ako bi mi ne prinesli kot neizmerno večjo odškodnino duševnih dobrot, katere uživamo sami? Sloboda se niti z življenjem ne preplača; kdo bi ne žrtvoval zanjo vsote denarja! In enakost pred zakonom! To je oživotvorjena pravica. Kdo ne bi dal zanjo vsega, kar ima? In bratovstvo, gospod komisar, bratovstvo, kako povzdigne to človeka, ki se zavé, da je istega rodú, iste veljave kakor slaven vojskovodja, imeniten učenjak, kakor kralji in cesarji! To oplemení človeka, da ne misli, ne čustvuje več robski; zakaj „noblesse oblige“²⁾ in sloboda rodi plemenite misli. Da bi oni, katerim snemljemo robske spone, katerim kličemo: prosti ste, bratje naši ste! da bi ti zavihтели snete okove nad našimi glavami, to, gospod komisar, pripovedujte komu drugemu, ne meni! Če bi se to zgodilo, zdvojiti je nad človeškim rodom.“

„Vam, gospod tajnik, so znani samo Francozje, Nemci, Italijani: teh ljudij tukaj ne poznate. Veste li, kako se je sinoči v glavni gostilni govorilo o vas?“ dejal je komisar zasmehljivo, kolikor mu je dopuščala priliznjenost.

„Kaj ne, da sem tepec? Vidite, to je znak proste države, ki ne brani ljudem zabavljati, samo da plačujejo davke.“

¹⁾ Ali hlapčevsko služijo, ali pa ošabno gospodujejo.

²⁾ Če ravnaš s kom plemenito, vežeš ga, da ravna jednako s teboj.

„A veste, kdo se je zlasti nedostojno izražal o vaši osebi?“ pritiskal je oni.

„Gotovo kak mestni svetovalec. A če on meni reče tepec in jaz njemu modrijan, kdo je huje razžaljen? To se ne jemlje tako po besedi. Če bi vsakdo vedel, kaj govori prijatelj o njem, izginilo bi prijateljstvo. Kolikokrat se reče: velečenjeni in veleučeni gospod! v nadeji, da nagovorjenec umeva šalo.“

„Potem, gospod tajnik“, dejal je s tresočim glasom komisar in vstal, „potem se lepo priporočam; moja brižnost je brez pomena in brez potrebe.“

„Nasprotno, dragi gospod komisar“, miril ga je tajnik, videč, kako skelí onega njegova malomarnost. „Jako sem vam hvaležen za ljubeznivo vašo skrbnost. Če se mnenji ne vjemata popolnoma, kaj to dé! Morebiti se motim jaz, morebiti se motite vi. Bodočnost bode dokazala. A če se motite vi, prepričan sem, da je povod zmoti blag, ljubezen do našega naroda.“

„Gotovo“, jecal je komisar in umikal oči pogledu tajnikovemu. Nezačuden je bil sam s seboj, zatorej hud na ves svet, na mestne svetovalce nič manj kakor na tajnika. Takó se mu plačuje trud, takó vnetost za dobro stvar! Nemara se mu podtikajo celo neblagi nameni! Kaj je hujske za takega človeka, kakor misel, da poznajo ljudje njegove misli! — A ni bil dolgo potrjen komisar, prišla je vrsta na tajnika. Stiskala sta si baš za odhodnico roki, ko prirožlja ves razburjen sam general z listom v roki.

„Ostanite, ostanite, gospod komisar“, ustavlja odhajajočega. „Dobrega svetovalca potrebujemo.“ Ko je za uvod parkrat po vojaški zaklel, pové, da mu je ravnokar prišlo poročilo, da se je uprlo ljudstvo po Kočevskem in Metliškem in ubilo komisarja, ki je prišel pobirati davek. Vesela novica je bila to za komisarja; prekrižal je roki na prsih in se zmagovalno oziral na tajnika, čegar nazori so se tako očividno postavili na laž.

„Da bi bili današnji pozivi v kaki zvezi z uporom?“ dejal je general sam pri sebi, a ozrl se v komisarja.

„Gospod tajnik méni, da ne“, dejal je ta miren na videz, „in jaz bi tudi tako želel; a verjeti ne morem.“ General je šel zamišljen parkrat po sobi gori in doli, potem se ustavi pred tajnikom:

„Naglosti in odločnosti treba. Jaz odidem nocoj. Zakaj kazni mora biti za strah; drugače ne bode mirú. V mestu ostaneta dve kompaniji z dvema topoma; to bode zadosti. Postopati treba pametno in odločno. Dogovoril se bodem še z gospodom okrožnim glavarjem o vsem, kar treba, in zanašam se na gospode uradnike

in na vojaštvo, da ohranijo mir in red, če možno z lepa, sicer kakor koli.“

Ponosno je korakal komisar proti kresiji; ugnal je bil mladega tajnika, ki ne pozna ljudi, in pridobil si veljave; čim večja bode nezaup-

nost francoskega oblastva proti meščanom, tim večji bode vpliv njegov, ko bode strahoval in pritiskal uporne duhove. Kako se mu bodo poplačevale usluge! (Dalje.)

Prijatelj sin.

(Izvirna povest. — Spisala Pavlina Pajkova.)

(Dalje.)

„Starko, kakor se mi vidi, zopet srbi jezik, zato išče prilike, da me napade“, misli si Nande. „Le začni, ako želiš; ne bojim se te, na boj sem pripravljen!“

Neža, ki je bila že nekoliko razdražena, pokajla.

Nato posvari deklo, ki je bila ravno prišla s škafom vode, kje da je bila tako dolgo, ker danes ne gre že nobeno delo več izpod rok. „Seveda vse glave polne plesa in sejma, delo pa nikomur ne diši.“

Ko to izreče, jezno pogleda Nandeta, kateri v pol uri še ni bil očistil niti jednega para čevljev.

„No, če Bog dá“, zadere se sedaj nad njim, „do noči bodeš menda gotov s svojim delom. Gospod se popeljejo ob desetih v mesto, kaj bodo obuli!“

Nande nič ne odgovori, ampak začne žvižgati plesni napev in po njegovem udarcu živahno dregne s krtačo po čevlju.

Neža je vedela, da Nande to dela samo v ta namen, da bi jo razdražil.

Vstane razburjena, približa se mu, podboči se z obema rokama ter jezno zavpije:

„Neotesani fantalin ti, ali je tako vedenje spodobno v župniški hiši? Ali ti noč ni bila dolga dovolj za tvoje hudobije, da nadaljuješ svojo razuzdanost še tukaj, pred poštenimi ljudmi? Ali veš, kdo sem jaz? Našega gospoda sestre hči sem, torej njegova sestrana, in gospodinja v njegovi hiši že nad dvajset let. Zahtevam spoštovanje, katero se meni spodobi od vse družine, in tej se prištevaš tudi ti. Ali si me razumel?“ pristavila je razkačena ter udarila z nogo ob tla, ker je Nande nadaljeval svoje poredno žvižganje in igranje s krtačo, kakor da bi je ne videl in ne čul.

Ko sedaj Neža nad njim še jedenkrat zavpije, podboči tudi on roki, in sicer z jedno roko držeč krtačo, z drugo pa čevlji, ter oponaša Nežo v kretanju in glasu, pa se ji posmehuje.

„Gospa kuharica so pa danes jako slabe volje; menda so jezni, ker jih včeraj nisem povabil na prvi ples!“

Neža je bila kakor iz uma.

„Tako daleč si že prišel?“ rekla je sedaj bolj z žalostnim srcem, kakor pa z jeznim glasom; „ti si še mnogo hujši, kakor sem te sodila. Ne da bi se sramoval včerajšnjega večera, še ponašaš se s hudobijo! Dobro vem, kako si se vedel včeraj pri Sv. Miklavžu, kako si bil vinjen in razuzdan. Sram te bodi! Sin poštenega logarja, ti, ki imaš za variha najboljšega gospoda, ti, ki si bil sprejet za sina v naši hiši, ko si zaslužil palico in zapor, ti ravnaš sedaj tako? Oh, ubogi naš gospod, koliko žalosti bodo še prestali s tem ničvrednim pobalinom! Ubogi gospod!“ Privzdigne predpasnik in si ž njim otere solze.

„Bog se usmili! Kaj pa imata zopet?“ zakliče župnik ves prestrašen, vrnivši se ravno z daljše poti od nekega bolnika. „To nikamor ne kaže, prijatelja moja; to vedno medsebojno pikanje, kavsanje in sovraženje se sploh ne spodobi človeku, ki je ustvarjen po božji podobi; a vama, ki bi se morala vèsti vzgledno, spodobno je še manj. Kako žalosten sem, da se v moji hiši godé take reči!“

„Gospod, jeden izmed naju mora zapustiti hišo, sicer se prigodi še nesreča“, potoži Neža solzna. „Vspodbujala sem ga k delu, ker je bil skoro zaspal pri čevljih, a on se mi je posmehoval in me zaničeval, kakor še nikdar nihče, odkar živim. Ali nisem skrbna gospodinja v vaši hiši? In tak pobalin, ki se je celo noč klatil v razuzdani družbi, ki je bil sinoči tako vinjen, da so ga morali nesti s plesišča, tako človeče, pravim, si upa dražiti mene?“

„Ali je res, kar trdi Neža?“ popraša župnik Nandeta z resnim glasom.

Nande je bil prestrašen. Takega konca se ni bil nadejal. „Bil sem dobre volje, šalil sem se nekoliko ž njo“, zajecija Nande v zadregi, „a Neža se je hudovala zaradi moje nedolžne šale.“

„Vprašam te, ali je res, kar trdi Neža, da si celo noč prebíl na plesišču in da si bil vinjen?“ popraša še jedenkrat z osornim glasom.

„Prijatelji so mi v jednomer ponujali vina, da res ne vem, kaj se je z menoj godilo“, izgovarja se Nande in se dela nedolžnega.

„Torej vendar-le res, zaradi česar se Neža potožuje? Ali tvoje izpreobrnjenje ni istinito in ali je tvoja pohlevnost samo hlimba? Nande, Nande, ali si že pozabil, kar si mi obljubil pred petimi meseci, ko sva se vozila iz mesta domov?“

Župniku se je glas tresel, ko je to govoril. Bilo mu je hudo v srcu.

„Nič hudega nisem storil, gospod župnik, res ničesar. Fantje so me zapeljali“, izgovarja se Nande, „a nikdar več ne storim kaj takega. Bodite mi zopet dobri, prosim ponižno!“

Župnik si oddahne, kakor bi bil rešen hude muke. Nandetov kes in resni obet sta ga zopet pomirila.

Nič na svetu ni tako črno, kakor se vidi prvi trenutek, misli sam pri sebi. Fant je res lahkomišeln, a ima dobro srce.

„Pozvedoval bodem, kako se je prav za prav sinoči godila vsa stvar“, reče župnik nekoliko prijazneje; „a kako se bodeš sprijaznil z Nežo?“ pristavi v skrbéh. „Ti si ji dolžan spoštovanje in pokornost in sicer iz več vzrokov. V moji hiši ni bilo nikdar razpora in ga tudi ne sme več biti, dokler sem jaz gospodar. Ako se vidva ne moreta sporazumeti, potem ti zapustiš mojo hišo. Zapomni si dobro! Ako pa do tega pride, da pojdeš iz hiše, potem nečem biti več odgovoren za tvojo bodočnost; a tvoja mati se tudi ne bode mogla sama zate brigati. Da se ti drugje ne bode godilo bolje, nego pri meni, izkusil bodeš kmalu. Sedaj pa stopi k Neži in se ž njo sprijazni; pod mojo streho ne trpim nobene neprijaznosti, da ne rečem, sovraštva.“

Nande je preminjaval barve na licih. tako se je bojeval sam s seboj. Da bi župnikove volje ne izpolnil, ni bilo misliti; a da bi Nežo, svojo največjo sovražnico, prosil odpuščanja, zdela se mu je največja kazen, katero bi mu kdo naložil.

Toda, kaj je hotel! Izprevidel je, da zanj ni drugega pomočka, kakor da živi pri župniku in da se ž njim in ž njegovo hišo čim bolje sprijazni. Saj dolgo ne more trajati, mislil je pri sebi; tudi župnik ne bode večno živel. Poglavitna stvar pa je, da si ohranim njegovo nagnjenje, da me ne pozabi v svoji oporoki.

Premagal je torej svojo zoprnost do Neže in se ji približal prav pohlevno.

Ko to vidi Neža, ki je zopet sedela pri svojem delu, hitro vstane in zbeži v hišo ter zaloputne dveri za seboj.

„Vidite, gospod župnik, kako mi je neprijazna! Neče mi biti dobra“, potoži Nande. V srcu pa je bil neskončno vesel, da se je iznebil na tako lahek način.

Župnik zmaje žalosten z glavo, a nič ne reče. Nespravljalivost, ta grda pošast ni bila nova prikazen njemu kot dušnemu pastirju in poznavalcu najskrivnejših človeških čuvstev in slabostij.

VI.

Naš župnik ni poznal prijetnejšega izprehoda, kakor v svojem prostornem, lepo obdelanem vrtu. Kadar je bil količkaj sloboden, pribežal je k svojim ljubljencem, kakor je rad imenoval obile sadonosnike najplemenitejših vrst, katere je vse povprek sam dal zasaditi, in pa k cveticam, katere so bile posejane po lepo urejenih gredicah.

Kadar je bil župnik doma in je vreme bilo ugodno, gotovo ga je vsakdo našel tu na vrtu.

V jutro za rana, ko se je rosa biserno svetila na mehki travi, in zvečer, ko so se bliščali vršiči dreves v zahajajočem solncu, tedaj je naš župnik, brevir v rokah noseč, navadno pohajal po stezicah svojega raja.

Sedaj pa sedaj je odložil knjigo, da se je veselil jasnega neba nad seboj, rmenega sadja na vejah, nežnih cvetic in žvrgolenja ptičkov.

Tudi danes — bilo je lepo jutro meseca velikega srpana — bil je jako za rana na vrtu. Nova trta je rodila letos prvokrat: grozdi so bili nenavadno veliki, jagode nenavadno napete, da se župnik ni mogel nagledati lepote tega božjega darú. Bil pa je jako vesel, da, tudi ponosen je bil nanj, saj je bil sam zasadil trto.

Kako malo potrebuje skromen človek za srečo! Oltar, župnija, vrt — te tri reči so bile veselje našega župnika. Služil je Bogu, pomagal je bližnjiku, užival je s čutečim srcem najčudnejše prizore vedno mlade, vedno lepe prirode.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus. Dobro jutro, gospod župnik! Zgodnji ste, zgodnji, gospod!“ zakliče nekdo s ceste, zroč skozi ograjo v vrt na župnika.

Bil je tamošnji župan ter ob jednem cerkveni ključar, ki je šel na polje in gredoč mimo vrta zagledal župnika. Bil je mož srednje starosti; na njegovem dobrovoljnem obrazu se je kazal pošten njegov značaj.

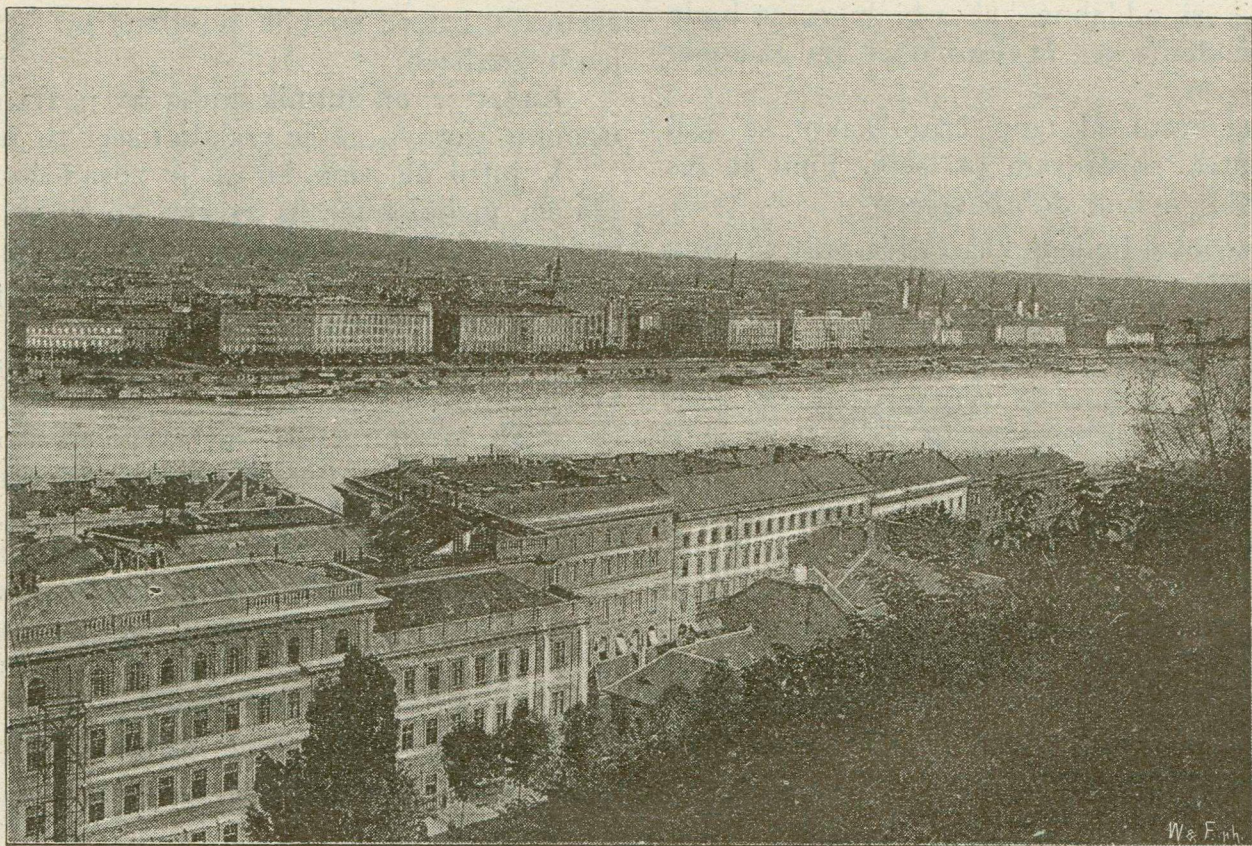
„Amen na veke! Vi ste Peter? Pa že na polje?“ odzdravi župnik prijazno in gre k pregraji proti županu. „Dobro, da vas vidim, sicer bi vas bil po maši obiskal na domu. Potrebujem pečata na pobotnico, da dobim naloženi denar za nove zvonove. Pisal mi je zvonar, da jih ta teden ali najpozneje prihodnji teden pri-

pelje. Pošljem vam popoldan Nandeta s pobotnico, da udarite na-njo pečat.“

„Novi zvonovi bodo zopet za olepšavo naši župniji“, reče župan zadovoljen; „Boga hvalim, da mi je dal ućakati ta veseli dogodek. Za Bogom gre vam, gospod župnik, najvećja hvala za to. Leta in leta ste vspodbujali ljudi, da so darovali za tako potrebne zvonove, pa tudi sami ste priložili lepo vsoto, to vem!“

„Ej, to je mala reć. Sicer pa, ali ni vaša župnija tudi moja domaćija? Ali ne bodo, kakor upam, novi zvonovi tudi meni zvonili na zadnji poti?“ odvrne župnik ganjen. „Nić posebnega nisem storil, moj ljubi župan; tudi vi in vsakdo

drug bi bili jednako storili, ko bi bili na mojem mestu. A moji ljubi župljani, maloimoviti kmetje, ki se boré za vsak krajcar, da zadosté vsem potrebam gospodarstva, da plaćajo velike davke, da molćim o drugih rodbinskih stroćkih, oni so se pri tem nabiranju obnesli najbolj. Nad tisoć petsto goldinarjev smo nabrali v desetih letih samo v naši župniji. Ali ni to lep denar v sedanjih ćasih in v slabih denarnih razmerah? Da, naši župljani so bili vselej za našo župno cerkev jako radodarni. Zato se mi zdi sedaj nekoliko ćudno“, nadaljeval je župnik bolj s tihim glasom in se ozrl, ali ga nihće ne posluša, — „pa to bodi med nama, Peter, — da

Pogled na Budapešto s kraljevskega gradú. (Po fotografiji.)

namreć že nekaj ćasa ne dobimo v cerkveno pućico celi teden več nego nekaj krajcarjev; prej pa se je nabralo na teden do dveh goldinarjev. Ćudim se posebno zato, ker nam je ljubi Bog letos dal v vsakem oziru dobro letino.“

„Kaj pravite, gospod župnik?“ začudi se Peter, vzame pipico iz ust in debelo pogleda župnika. „Kako bi to bilo? Saj sem videl še v nedeljo, da so ljudje v jednomer metali v pućico! Menda pa niso graha ali boba vanjo metali, kaj?“ pristavi smejeć se.

Župnik se ni utegnil več razgovarjati. Imel je opraviti črno peto mašo za nekega pokojnika, in zvon je že vabil v cerkev.

„Dolžnost me kliće“, reče naglo župnik; „glejte, glejte, kako hitro ćas mine med govorjenjem! — Bog z vami, Peter!“ In šel je, ne da bi ćakal odgovora.

A tam pri stranski gredici je ćepela med tem ženska in se dolgo mudila pri trganju peteršilja. Bila je Neža. Ko župnik zapusti vrt, vstane tudi ona in zamrmrá sama s seboj: „Cerkvena pućica — prazna? Hm! In Nande je cerkovnikov pomoćnik. Stvar je vredna premišljivanja.“

Majhna starinska ura na steni sobice logarićine je udarila istega večera s slabim glasom jednajstkrat.

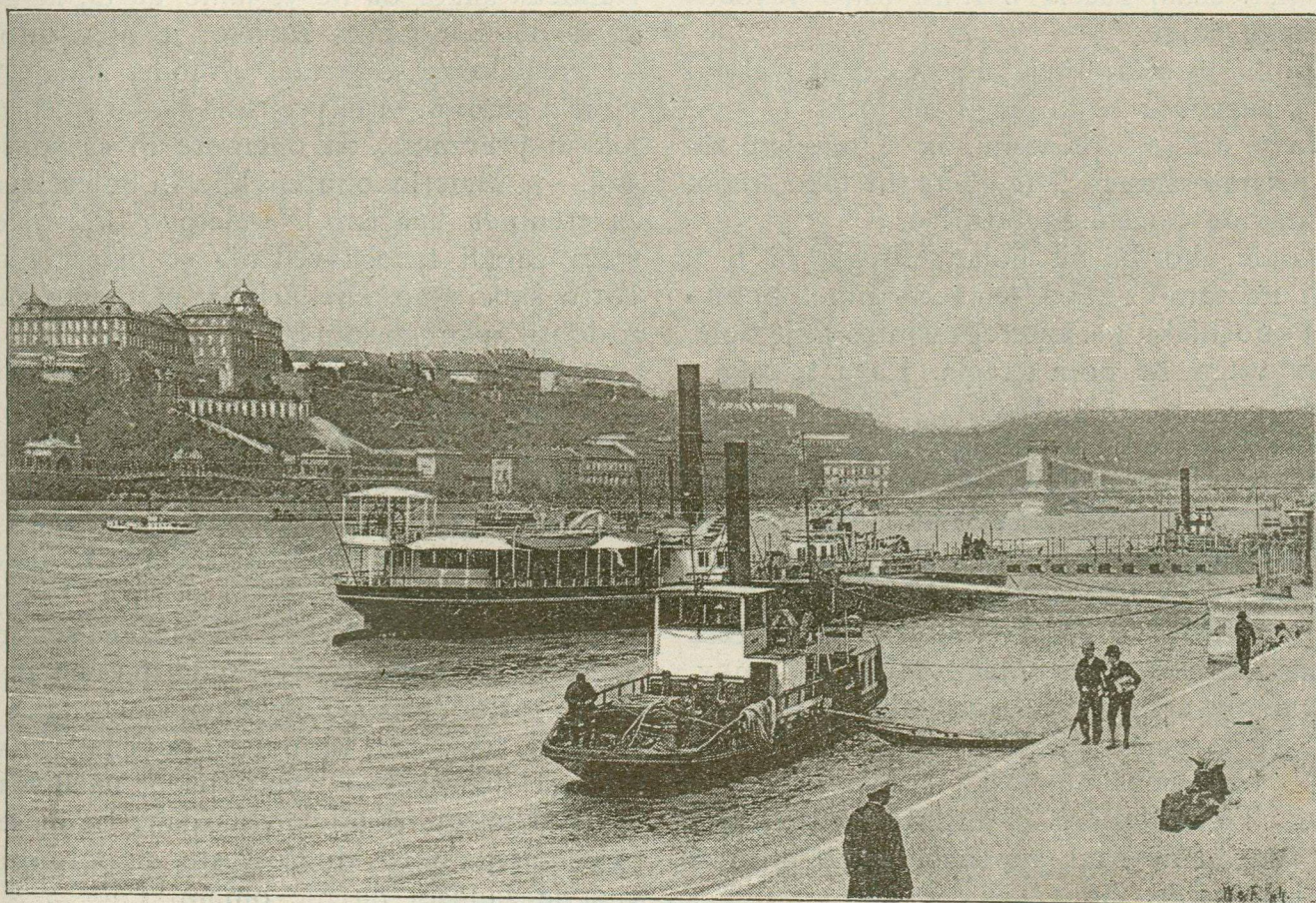
„Moj Bog, kod hodi fant sedaj že vsak večer, da prihaja vselej tako pozno domov?“ vzdihne Nandetova mati v svoji postelji. Nad jedno uro je že izkušala zaspiti, a ker ni mogla, molila je za sina. Bila je v skrbah. Saj dosedaj še ni nikdar izostal tako dolgo.

Prvi mesec potem, ko se je bil preselil iz mesta, bil je redno točno ob osmih doma.

Drugi mesec je zahajal za pol ure pozneje; potem za celo uro, in tako naprej, dokler ga poslednji čas pred deseto ni bilo domov. A

nocoj je odbila že najstajša ura, pa ga vendar le še ni.

„Moj Bog, kaj bo iz tega, če ide tako naprej?“ vzdihne nesrečna mati. „Zdi se mi tudi, da fant ne prihaja trezen domov, ker je vselej tako surov z menoj, kadar ga izprašujem, kaj je storil čez dan, kod je hodil ves čas in kaj bi gospod župnik rekli, ko bi zvedeli o njegovem ponočevanju. — Kaj, ko bi res bilo, kar pravi Neža, da fantu ne diši več delo, da zahaja v slabo družbo — pa za župnikovim hrbtom, da

Pogled na kraljevski grad v Budapešti. (Po fotografiji.)

rad pije — —? Toda odkod bi dobival denarja? Saj na upanje vendar nihče ne daje takemu mladeniču?“

Ob tem premišljevanju začne ubogi materi utripati srce in razne slutnje podijo se ji po glavi.

„Ne, ni mogoče, da bi moj otrok zašel tako daleč.“

In zopet je molila, molila rožni venec in pri vsakem odstavku pristavljala besede: „Za poboljšanje mojega Nandeta.“

Pazno tudi posluša, ali niso zaškripala vrata, ali se ne čujejo stopinje na cesti, ali ne gre Nande. Pa ni ga bilo. Grozno hudo je bilo nesrečni materi.

Oh da, vesela ura je sestavljena iz šestdesetih minut, kakor žalostna ura, in vendar koliko daljša se nam dozdeva žalostna od vesele!

Malo pred polnočjo podrgne nekaj po vežnih vratih, kakor da bi kdo iskal ključavnice; kmalu potem zadoné v kuhinji krepke moške stopinje, nato nekaj zaropoče, kakor bi se bil stol zvrnil, nato se je slišala robata beseda iz Nandetovih ust.

Mati hoče vstati, da pogleda sina in ga prav resno poprime zaradi ponočevanja; a kmalu se premisli. Če je res vinjen, kakor se je bilo bati, bolje, da ga pusti pri miru in mu rajši jutri, ko bode trezen, razloži njegova kriva pota in žalostne posledke takega počenjanja.

Drugo jutro ob petih je šla mati po svoji navadi v Nandetovo sobico, da ga vzbudi.

Sin je močno hrkal, znamenje, da je trdno spal. Morala ga je večkrat poklicati in mu privzdigniti glavo, predno se je vzbudil.

„Pustite me!“ zagodrnja fant z zaspanim glasom, „saj sem šele legel, pa da bi že vstal?“

„Žal, da si sinoči tako pozno legel“, reče mati dosti odločno, „a to nič ne pomaga: peta ura je minila, vstati moraš.“

To izrekši prime za odejo in razkrije Nandetove roke, da bi hitreje zapustil postelj.

Nande si mane oči in gleda na pol jezen, na pol osupel mater. Zdelo se mu je nemogoče, da bi mati sedaj začela ž njim ostro ravnati; ni bil tega vajen.

Hipoma pa se zasmije in reče z ukazovalnim glasom, zagrnivši se zopet z odejo:

„Kavo mi rajši prinesite, da si ogrejem želodec, predno vstanem! Ne glejte me tako srepo, kakor da me hočete prebosti!“

„Nande, ko bi bil bolan, stregla bi ti v postelji ne samo s kavo, temveč s čimer bi bilo treba. Ponočnjaku pa, katerega v jutro lasje bolé, da neče vstati, ne bom stregla. Kava te čaka v kuhinji.“

„Oho, mati, kako pa danes govorite z menoj:“ popraša Nande prevzetno.

„Kakor bi bila morala že davno“, odvrne mati odločno. „Kod si hodil sinoči do polnoči? Kje jemlješ denar, da zahajaš vsak večer po krčmah? Ko sem te nedavno vprašala, kod že nekaj časa zaostajaš vsak večer, ker te tako dolgo ni domov, ukanil si me z lažjo, češ, da zahajaš k županovim, da se pogovarjaš s Tončkom in ž njim nekoliko izprehajaš po vasi. Verjela sem ti ter bila tiho. Toda Neža mi je te dni k sreči odprla oči in tudi sama sem spoznala, kako grdo si se mi lagal. Zato bom —“

„Neža, že zopet ta nesrečna babura, katero naj bi vrag odnesel čim preje!“ pretrga Nande razjarjen materino govorjenje. „Čemu se vedno vtika v moje stvari! Kadar opravi zvečer svoje delo pri župniku, nisem nikomur več dolžan odgovora, kako porabim prosti čas.“

„Pač, pač, dolžan si, in sicer meni — materi in gospodu župniku, ki skrbiva zate. Vprašam te še jedenkrat: odkod dobivaš denar, katerega zapravljaš dan na dan?“

„Odkod? Kradem ga ne“, odgovori Nande malomarno in se začne polagoma oblačiti.

„S tem mi nisi še povedal dovolj; povej naravnost, od kod ga dobivaš“, sili mati z nenavadno odločnostjo.

„Ljuba mati, kakor vidim, postali ste prava Neža; ona vas je pokvarila do cela. Primaruha, podobni ste ji v govorjenju in vedenju. Neža v župniji, Neža doma —: lepi dnevi me čakajo!“

šali se Nande z veselim glasom, vendar se mu zna, da mu je materino odločno vprašanje silno nadležno in da bi se ga rad iznebil.

„Dokler ne poveš, odkod dobivaš denar, ne pojdeš danes iz hiše“, zakliče sedaj mati s srditim glasom zaradi notranje razburjenosti. Ob tem pa hitro zaklene sobo ter potegne ključ iz ključavnice.

„Tudi prav“, zasmije se Nande in se na pol oblečen zopet zvrne na posteljo; „saj sem itak truden; pa vi pojdite mesto mene na delo!“

Po teh besedah je nastala v sobici za nekaj trenutkov smrtna tišina.

Mati, blede kakor zid, upre zavzeta oči v Nandeta, kakor da ne verjame, da ta, ki govori in ravna ž njo tako surovo, je njen otrok.

Nenadoma se strese. „Nande, Nande!“ zavpije z glasom, ki bi pretresel vsako srce; glasen jok jo prevzame, da onemore in se spusti na stol. — Materin obupni klic in bolest zganeta za trenutek spačeno Nandetovo srce. Kes in sram zaradi takega vedenja se oglasi v njem. Hitro skoči s postelje, približa se materi in reče z dobrikavim glasom:

„Mati, ne bodite vendar otročji! Toliko hrupa in krika za nič in zopet za nič! Odkod da imam denar?“ ponovi materino vprašanje in potem se hiti oblačiti; „moj Bog, po najnavadnejši poti sem ga dobil. V tem mesecu smo imeli troje krstov in tri žene so prišle k blagoslovu; imeli smo dve poroki in jednega mrliča. Ljudje so se mi izkazali radodarne; od vsakega sem prejel več nego navadno. — No, sedaj pa nehaite vendar že tožiti“, pristavi nevoljen, videč, da se mati še solzi, „saj sem vam sedaj povedal skrivnost svojega denarja. — Sicer pa“, nadaljeval je, „koliko ga tudi popijem vsak dan! Še maseljček najcenejšega ne! A dobro veste, da pol kozarčka vina je zadosti, da me omami.“

„Ali govoriš resnico?“ popraša mati nekoliko utolažena po Nandetovi izpovedi.

„Resnico, resnico, kajpak!“ reče Nande živahno, veseleč se, da mati verjame njegovim lažem. „Zakaj bi pa tudi ne bila resnica? Saj je vendar stvar tako očita kakor beli dan!“

„Ali bi mogel priseči na to?“ dostavi uboga mati, ki je bila še vedno nezaupna zaradi bridkih izkušenj.

Nande se prestraši. Kaj takega ni pričakoval.

„Zakaj pa me že zopet dražite, mati?“ reče hitro razburjen in se dela, kakor da je razžaljen. „Ni dovolj, da mi župnik ob vsaki priliki z neslanimi pridigami in medenimi besedami napolnjuje ušesa, da me če Neža zabosti s strupenimi pogledi in zbadljivimi opazkami: sedaj me pa še vi začnite brezsrčno pikati, da bode trojica mojih mučiteljev popolna! Ne, tega ne prestanem; spravili me bode še v obup. Utegnem

si še kaj žalega storiti; nisem vam porok za to, da ne bi!“

Ko to izreče, potegne si z rokavom čez oči, kakor bi si brisal solze, seže hitro po klobuk, vzame materi iz roke ključ in, predno še mati utegne ziniti, izgine iz hiše.

VII.

„Nocoj pa daj za boljšo kapljico, kaj bi pila vedno oni cviček, ki je tako pust!“ reče Mihec, nam že znani kovaški pomočnik, Nandetu, ko sta neki večer sama sedela v zaduhli sobi domače krčme.

„Bojim se, da kmalu ne bova pila niti cvička“, odvrne Nande silno nevoljen; „moji dohodki ne tečejo več, že tri dni nisem ulovil krajcarja.“

Ko to izreče, vzame mošnjico iz žepa in jo iztrese na mizo. Dve desetici in nekaj krajcarjev skoči iz nje.

„To je sedaj vse moje imetje, in bojim se močno, da se mi mošnja ne napolni kmalu.“

„Kako to?“ začudi se Mihec; „cele tri tedne si imel vedno dovolj denarja. Kaj, ali — saj me umeješ, kaj menim?“ pristavi polglasno in dvoumno zamiži z očmi.

„Kakor veš“, nadaljeval je Nande šepetajoč, potem ko se je prepričal, da so vrata dobro zaprta, „z onim ponarejenim ključkom, ki si mi ga napravil, odpiral sem vsak drugi ali tretji dan cerkveno pušico — ali v jutro, kadar je cerkovnik šel zvonit k maši in sem bil sam v zakristiji, ali popoldne, kadar sem snažil cerkev. Pred tremi dnevi pa, ko sem bil zopet sam v zakristiji, iščem pušice, pa je nikjer ne najdem. Drugi dan vidim, kako jo cerkovnik po maši zaklepa v omaro, kjer so duhovske obleke, ključ pa je utaknil v žep in še mene prav čudno pogledal. Delal sem se, kakor da ne vidim ničesar in da me njegovo ravnanje celó nič ne briga, a najrajši bi mu bil dal zaušnico za njegov drzni pogled. Ravno dan poprej pa, ko sem kopal krompir na vrtu, čul sem, kako sta se župnik in Neža pomenkovala o nekem denarju in o cerkveni pušici; dobro nisem mogel slišati, ker sem bil precěj oddaljen. Toda prepričan sem, da nihče drug kakor ta vražja ženska mi je zopet prekrizala moje gotove dohodke. Da, ko bi mogel le to žensko odpraviti! Ta je bila in bode moja nesreča pri vsakem delu.“

„Pa se je iznebi“, zasmeje se Mihec. „Saj si bil pol leta za pomočnika v prodajalnici različnega blaga, torej poznaš tudi kak strup, — če ne drugega, vsaj podganski, — da ga ji pri-mešaš v juho.“

Tudi Nande se nasmeje temu Mihčevemu nasvetu, a nič ne odgovori, temveč nenadoma se zamisli.

V tem trenutju stopi krčmar v sobo, da pogleda h gostoma.

Steklenica pred Nandetom in njegovim tovarišem je stala že prazna.

„Ali smem prinesiti še jeden poliček?“ popraša krčmar z dobrikajočim se glasom.

„Če ga nama daste na upanje, pa prinesite“, odvrne Nande; „denar se je nama danes usušil.“

„Nič ne dé, plačata pa jutri ali pojutranjem“, odgovori krčmar dobre volje.

Kmalu potem postavi pred nju vnovič napolnjeno steklenico. Nato pa napiše s kredo nerodne črke na vrata,

Ko sta bila prijatelja zopet sama, molčala sta nekaj časa. Nande je bobnal po mizi in zrl zamišljen predse.

Mihec je izpraznil pol kozarca, nato ga je privzdignil proti luči in opazoval vino od vseh strani.

„To ti je kapljica, boljša kakor prejšnja“, začne Mihec in tleskne z jezikom. „Vsak požirek čutim po žilah. Pa da ga ne bi več pila, Nande? Ali čuješ, Nande?“ reče še jedenkrat in ga dregne s komolcem, ker je tovariš še vedno molčal in čemerno gledal predse.

„Kaj bi odgovoril?“ zadere se Nande. „Ako ga ti plačaš, lahko ga pijeva tudi zanaprej vsak dan; jaz pa ga ne morem plačevati.“

„Beži, beži! Ne bodi plašljiv kakor zajec“, draži ga Mihec. „Tako dobro bučo imaš, pa da bi si ne znal pomagati?“

„Da, ko bi to bilo samo na meni, ne bal bi se vraga. Toda, saj veš, župnik in Neža — —. In sedaj je celó mati začela sumiti in me nadlegovati s sitnimi vprašanji, kadarkoli ji pridem pred oči.“

„E kaj, matere se vendar ne bojiš! Saj vemo, kakšne so matere. V jutro se bo nate drla, a zvečer se ti bo ponižno približala, srečna, če bo ujela kak prijazen pogled. Pojdi no, pojdi. Ali si ti nekdanji srčni Nande? — Niti njegova senca nisi več! Še kozarec ga izprazni, pa boš videl, kako postaneš hraber! Trčiva!“

Prijatelja trčita, steklenica je bila zopet posušena, a zato njiju glava težja in njiju jezika urnejša.

Nandetu je neskončno dobro delo, da ga prekanjeni Mihec tako povišuje. Ponosno vzdigne glavo in reče skrivnostno: „Sedaj bi bila res prilika, da si pridobim masten grizljaj, a težko pojde, težko, če ni skoro nemogoče.“

„Prilika, praviš, in da ne bi mogel —? Povej vendar, kakšna prilika je, radoveden sem“, reče Mihec ves radosten in se primakne bliže.

„Naše župnišče hrani sedaj obilo denarja, šestnajststo goldinarjev“, pripoveduje Nande s tihim glasom, „katere je naš župnik dobil predvčerajšnjem v mestni hranilnici za nove zvonove.“

Ko bi mogel priti do njih, vrag, rešena bi bila potem za dalj časa te nadležne denarne skrbi.“

„Kaj praviš? Šestnajststo goldinarjev?“ začudi se Mihec iznenajen, „to je vendar že cel zaklad! Ljubi Nande, tebi je sreča kumovala že pri zibeli. Sto, dvesto goldinarjev lahko dobiš, če si le količkaj pameten. Vsakdo bode mislil,

da so tatje udrli, vedoč za denar. Srečni Nande, kako ti zavidam! Živa duša ne bode sumila, da si bil ti. Pojdiva; med potoma napraviva načrt, kateri se ti bode gotovo posrečil.“ Vstala sta in kmalu se izgubila v nočni tmini.

(Dalje.)

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Povsod na loškem svetu so prebivali samo Slovenci, ko so ga prejeli škofje v oblast in posest. Dežela pa je bila takrat tu in tam še pičlo naseljena in tudi ne dokaj obdelana. Zaradi tega so začeli škofje že zgodaj v te kraje naseljevati Nemce in sicer deloma že l. 1030., deloma pa pozneje. Na prelepo, rodovitno ravan med Kranjem in Loko so privêdli svoje bavorske rojake in ta okraj imenovali potem županstvo Bavarcev (*Officium Bauarorum*). Zasnivali so mnogo nemških vasij okolu slovenske Žabnice, katerih imena so se ohranila do današnjega dné. Ti novi naseljenci so se deloma pomešali med prvotne prebivalce, deloma pa so tudi prvotne izpodrinili in potisnili v hribe. Priča temu so nam še dandanes (večinoma) nemški priimki naseljencev v ravnini, kakor Cegnar (*Zehner*), Cof (*Zapf*), Hafner, Hartman, Homan tudi Oman (*Huebman*), Hirschenfelder, Gasser, Irrlich, Jauch, Kaiser, König („Kinh“ po loško), Kern, Kuralt (*Churalt*), Langerholz, Leber, Leben, Logonder, Müller, Masterl (*Maisterle*), Macher, Porenta (*Parenther*), Pintar (*Binder*), Rajgel, Rozman (*Rossmann*), Richterschitsch, Schneider, Sicherl, Stupniker, Schiffrer, Tautscher, Triller (nekdaj Trigler), Wilfan, Windischer, Weissel (sedaj Bajžel), Wohlgemuth, Žontar (*Sonder*) itd. Vendar pa govoré dandanes vsi ti samo slovenski. Ob Valvasorjevem¹⁾ času pa so ljudje po Bitinju kramljali še neko nemško-slovensko mešanico, kakor n. pr. „s šajtelcam ga opavhati“ = natepsti s polencem, ali „schau, schau, mačka na strehi goloba fressen!“ itd.

Dasi pa dandanes vsi loški okoličani govore slovensko, vendar se ločijo nekoliko od drugih Kranjcev, bodisi v besedi ali govorici (zlasti po naglasu), bodisi po značaju, ali celó po licu.

Po hribih pa so ohranili boljše prvotni slovenski značaj, kar pričajo tudi že imena, n. pr.

Ambrožič, Berčič, Brdник, Bogataj, Debeljak, Dremota, Dolinar, Dolenjec, Eržen, Fojkar (pravo Hojkar), Gaber, Globočnik, Hribernik, Jamnik, Jelovčan, Jesenko, Jenko, Jugovec, Karmelj, Kalan, Kokalj, Kožuh, Križaj, Krajnik, Leskovec, Lužan, Miklavčič, Maren (včasih tudi Marenik), Novak, Oblak, Okorn, Omejec, Planina, Pevec, Pokoren, Potočnik, Prevodnik, Ravnikar, Pečnik, Sever, Režek, Stanovnik, Sušnik, Seljak, Trobec, Tratnik, Vodnik, Zakotnik, Završnik, Zelnik, Zvoljšak, Žagar itd. Dandanes seveda je ljudstvo že jako pomešano med sabo.

Po hribih od Loke proti Poljanam ob desnem bregu Sovre, posebno okrog Hrastnice, so škofje naselili Korošce ter kraj zvali koroško županstvo (*Officium Carenthanorum*). Najbrže so pa ti priseljenci že prvotno bili Slovenci, ker se l. 1291. po urbarijih nahajajo med njimi večinoma slovenska imena, kakor: Svobodin (*Sobodin*), Kupec (*Chuptz*), Stojan (*Ztoyan*), Malej (*Malley*) itd.

V samotne in gozdnate kraje okrog sedanje Sovrice je pa okoli l. 1283. škof Emichon naselil nemške Tirolce iz pusterske doline. Še dandanes se jim pozna nemški jezik, posebno po Danjah, četudi govore slovensko.

„Drugod po slovenskih tleh¹⁾“ stoji sezidanih mnogo gradov, na katerih je mogočno sedela plemenita gospoda ter brzdale sosedno okolico. Na obširnem loškem grajščinskem posestvu pa ni bilo gradov, razven starološkega in škofovskih v Loki. Bilo pa je nekoliko večjih hiš, zgrajenih sprva za škofove uradnike in lovce, katere so se v novejšem času povzdignile do imena gradú. Take gradiče so postavili loški glavarji na Visokem pri Poljanah, pri sv. Duhu Ajmanov grad (*Ehrenau*) in pri Šmartnem blizu Kranja Schrottenthurn. Bili so pa še manjši dvorci, katerih ali dandanes ni več, ali pa so le boljše kmečke hiše, kakor v Šefartu, v Starem dvoru, v Dorfarjih, itd. Edini večji grad, ki je škofom delal nekoliko zdrake na njihovem svetu,

¹⁾ Valvasor III. XI. 128.

¹⁾ Iz „Izvestij“ (I., str. 59).

je bil „Wartenberg“, stoječ bajè na holmcu pod Šmarjetino Goro proti Okroglemu, koder se sedaj pravi na Starem Gradišču. Škof Oton II. ga okrog l. 1202. kupi za drag denar od ortenburškega grofa Otona in razdene. Sled njegov kažejo le še mali ostanki zidú in znabiti sosedno veliko posestvo „na Kucnji“.

Brizinški škofje kot posestniki Loke so pa morali večkrat braniti svoje pravice proti zunanjim sovražnikom.¹⁾ Znano je, da je v srednjem veku veljala pravica pesti. Kdor je bil močnejši, da je prevladal svojega bližnjega, bil je na vrhuncu. Tako se je večkrat prigodilo tudi na loškem posestvu, da je kak bližnji ali daljni sovražni sosed segal v pravice škofove ter škodo delal, pa ne le na loškem svetu, marveč sploh na posestvu škofovem, kar so ga imeli na Kranjskem. L. 1215. je koroški vojvoda Bernhard izročil brizinški škofiji 30 kmetij (mansos) na raznih krajih za izveličanje svoje in duš svojih sorodnikov in tudi v povračilo škode, ki jo je učinil v Loki, potem pa izročeno sprejel od škofa v fevd. Ravno tako je l. 1248. Werzon moral plačati 20 ljubljanskih mark za škofu učinjeno škodo, da je zopet prišel v škofovo milost. Leta 1251. pa povrne Bernhard, gospod Kranjske, škofu trg Dobravo z drugimi posestvi na Dolenjskem vred, kar je bil oče njegov, koroški vojvoda Ulrik, vzel po krivici. L. 1252. se pa škof Konrad pobota z Gerlohom Hertenberškim zaradi škode, ki jo je bil ta napravil škofu. Plačati je moral 200 ljublj. mark. L. 1270. sta brata Gerloh in Friderik Hertenberška izročila svoja posestva škofu ter ja potem sprejela od njega v fevd zato, ker je njihov sluga Ulrik nekemu škofovemu podložniku v Loki priložil zaušnico. L. 1275. se škof Konrad sprijazni z Dietmarom „von Greifenfels“ zaradi učinjene škode. L. 1295. pa obljubi Gerloh Pograjski, da hoče v štirinajstih dneh popraviti vso škodo, katero so škofa Emihona ljudje trpeli od njegovega vnuka Werzona. L. 1318. je Ruger Pograjski škofu Konradu porok za Jaekel-a Vipavskega, da povrne škodo, ki jo je delal škofu. Takih in enakih slučajev gledé na poravnanje škode, ki so jo razni ljudje, večkrat tudi podložni, škofom napravljali na njihovem posestvu, bilo je še več, a teh bodi tukaj dovolj, da vemo, kako so se škofje borili za svoje pravice.

Da so pa škofje lože varovali svoja pridobljena posestva, opirajoč se na svojo oblast, prejeli so posebne pravice in sloboščine od svetovnih vladarjev, pa tudi od cerkvenega poglavarja. L. 1141. je papež Innocencij II. s pismom dné 20. listopada pisanim v Lateranu škofu Otonu I. naznanil, da je njega in njegove na-

slednike sprejel v svoje posebno varstvo ter jim potrdil baje vsa posestva, katera že imajo ali si morda še pridobé po pravični poti. Posebno jim izroča v skrb cerkve in samostane. Kdor bi se drznil kratiti njihove pravice ali škodo delati na njih posestvu, naj vé, da je izobčen iz cerkvene družbe. Kdor jih pa podpira in pospešuje, njega naj spremlja blagoslov in milost božja povsod.

Tudi posvetni vladarji so podpirali škofo, ker so bili z njimi v prijateljski zvezi ter jim bili v marsičem v pomoč. Delili so jim pa tudi raznovrstne pravice, da so uspešneje oskrbljevali svoja posestva in lože vladali svoje podložnike. Avstrijski vojvoda in češki kralj Otakar II. sklene dné 25. mal. srpana leta 1260. s škofom Konradom II. medsebojno zvezo za varstvo. Istega leta pa kralj dné 23. decembra že dovoli škofu pravico, da smé na vseh svojih posestvih kopati rudo. Nekaj let pozneje, t. j. l. 1269. dné 25. malega srpana, pa potrdi Otakar II. škofu Konradu II. mitninsko pravico za Avstrijsko zastran vina in živil. Kakor Otakar, ravno tako je pa tudi kralj Rudolf potrdil škofom vse njihove privilegije ter jih branil zoper one, kateri bi se drznili jim delati krivico.

Tudi sodno oblast nad svojimi podložniki so imeli škofje.¹⁾ Oglejski patrijarh Gregor je že l. 1257. izročil brizinškemu škofu Konradu I. sodno oblast za Loko. In češki kralj Otakar II. je kot „gospod Kranjske“ dné 5. listop. l. 1274. podelil brizinškemu škofu Konradu II. proti letni plači 12 mark ljubljanskih denarjev, ki se izplačujejo vsako leto o sv. Martinu, pravico deželne sodnije za loško mesto in okolico, kar je je bilo škofovsko. Kralj Rudolf pa zapové dné 20. vel. travna l. 1280. grofu tirolskemu, Meinhartu, da naj izroči brizinškemu škofu Frideriku loško deželno sodnijo ter naj skrbi, da jo bode škof tudi lahko zvrševal. Cesar Maksimilijan je v torek po cvetni nedelji l. 1497. škofu Rupertu potrdil to pravico.

Škofje, oziroma loški glavarji kot njih namestniki, niso imeli torej nad podložniki svojimi le samo patrimonijalnega sodstva, v katerem se je nekako strinjala oblast sedanjega okrajnega glavarja in okrajnega sodnika, temveč zvrševali so tudi sodstvo v kriminalnih stvareh kot deželni sodniki. Vse to je v kralja Otakarja II. pismu tudi natančneje naštetó, kar spada v škofovo sodno področje. O loških krvavih sodbah nam še priča kraj „pri krvavem znamenju“, t. j. na mestu, kjer stoji dandanes „Jožkova hiša“ št. 15 v Stariloki, mimo katere drži pot v Crngrob. Na tem mestu so nekda na smrt obsojene obglavljali, druge pa na vrhu

¹⁾ Zahn: Cod. dipl. A.—Fr. I. in II.

¹⁾ „Izvestja“ I. 61.

hriba „gavžnika“ obešali na vislice. Kadar so peljali obsojenega zločinca v smrt, zvonil mu je mali zvonček, ki so ga zvali „malefizglöcklein“. Odpravili so ga iz zvonika sedanje mestne župne cerkve l. 1683. po sklepu cerkvenega predstojništva pri cerkvenih računih. Prizivi zoper razsodbe glavarjeve so šli na škofa v Brizing.

Poglejmo to stvar natančneje. Škofje niso bili vedno na svojem posestvu v Loki, marveč so prišli le včasih pogledat. Zato so pa imeli svoje namestnike, kateri so v njihovem imenu oskrbljevali posestva. Ti so se imenovali oskrbniki (Verwalter, Pfleger, Pflegsverwalter) ali pa tudi poglavarji (Hauptmann, Capitaneus) ter so bili jako važne osebe po vsem gospodstvu. Imeli so dvojno nalogo.¹⁾ Prvič je bil poglavar upravitelj gospodstva in kot tak je moral skrbeti, da so podložni plačevali razne davščine ter zvrševali mnogovrstne služnosti. O dohodkih in stroških je moral vsako leto svojemu škofu dati natančen račun ter poročati vse, kar se je tikalo gospodstva.

Mnogi podložniki so pa morali dajati namesto denarja žito kot davščino. Zatorej je imelo loško gospodstvo včasih precēj veliko zalogo raznovrstnega žita v svoji žitnici ali kašči. Še dandanes stoji to poslopje na Spodnjem ali Novem trgu, nasproti Krennerjevi tvornici. Po potresu l. 1513. je dal to kaščo na novo sezidati škof Filip, kakor kaže na njej vzdana plošča z grbom brizinških škofov in napisom²⁾ okoli plošče ob robu:

† PHILIPPUS . DEI . ET . APOSTOLICE
. † . SEDIS . GRATIA . EPISCOPUS .
FRISINGENSIS . † . COMES . PALA-
TINUS . RHENI . † . BAVARIE . DUX
. 1 . 5 . 1 . 3 . †

Pravijo, da so ob času luteranstva imeli krivo-verci v njej svoj tempelj. Okoli l. 1848. so našli v njej še mozaik.

V 16. stoletju je bil oskrbnik večkrat ob enem tudi predstojnik žitnici ali žitničar (Castenverwalter, Castner, Castenprobst). Pozneje so pa bili nastavljeni posebni uradniki, ki so pobirali žito, spravljali je v žitnico ter potem zopet podložnikom prodajali po potrebi.

Glavar loškega gospodstva pa ni bil samo upravitelj, marveč tudi sodnik.³⁾ Zatorej so se podložniki obračali do njega v svojih potrebah, da jim je na prvem mestu razsojal njih prepire. Iz tega spoznamo, da so glavarji ali oskrbniki loški morali biti tudi naobraženi v pravnih

stvaréh. Loški meščanje pa so imeli svoje posebno sodišče, kateremu je predsedoval navadno njih mestni sodnik, katerega je izvolilo mestno svetovalstvo, potrdil pa glavar.

Toda polagoma so jeli krčiti škofomodeljeno oblast. Dne 27. prosinca l. 1548. je cesar Ferdinand I. odločil, da naj se upravnik loškega gradú ne imenuje glavar, ampak oskrbnik. To pa ni veljalo dolgo, ker leta 1640. se tedanji oskrbnik že zopet imenuje glavar, kateri naslov so večinoma imeli tudi njegovi nasledniki. Od 9. vel. travna l. 1549. in posebno po ukazu nadvojvode Ferdinanda z dné 10. grudna l. 1588. pa prizivi niso smeli več iti na škofa, marveč so se pošiljali deželnemu glavarstvu in dalje niževavstrijski vladi. To je bilo sodišče druge in tretje instancije, kamor so se odslej pritoževali loški podložniki.

Sodniško zaslišanje je bilo redno ali pa izredno. Obravnavo je vodil ali oskrbnik sam, ali pa njegov namestnik. Njemu na strani je bilo več prisednikov (Assessores), včasih dva, včasih trije, včasih pa tudi štirje. Med njimi nahajamo dostikrat imena loških mestnih sodnikov, veljavnejših meščanov, žitničarjev, pa tudi županov iz okolice. Kadar sodnih obravnav ni mogel oskrbnik voditi sam, namestoval ga je protipisar ali pa žitničar.

Drugi uradnik, za glavarjem, oziroma za oskrbnikom najimenitnejši na zemlji loškega gospodstva, je bil sodnijski in protipisar (Gerichts- und Gegenschreiber, Contrascriba). Ta je večkrat namestoval glavarja, ako je bil odsoten, ali če je umrl, pa še naslednik ni bil imenovan, v sodnih, pa tudi v upravnih stvareh. Njegova služba je bila vse drugačna, kakor je dandanes služba pisarjeva. Marsikateri protipisar je dobil plemstvo, ali pa je postal knezobrizinški svetovalec, kar tačas ni bila malenkost. Protipisar je bil veljavnejši, kakor žitničar; protipisar je namestoval glavarja, vodil je dostikrat tudi sodiška preiskavanja.

Kakor dandanes, pravdali so se loški podložniki že v prejšnjih stoletjih jako radi. Pred sodnikom so jih zastopali odvetniki ali advokati. Ti so torej poleg grajščinskih solicitorjev nadaljne znamenitejše osebe v loškem gospodstvu. Bili so pa ali zasebni advokati ali pa advokati loškega gospodstva, kakor so zabeleženi v raznih aktih prejšnje dōbe.

Poglejmo sedaj mestno upravo. Na čelu mesta je bil mestni sodnik. Njemu na strani sta bili dve svetovalstvi, notranje in zunanje. Mestni sodnik je vodil sodne obravnave ter razsojal razne prepire loških meščanov. Ako je bil pa on zadržan, prevzel je to nalogo kak drug meščan, katerega so zvali sodiškega oskrbnika. Kakor okoli glavarja, kadar je sodil pod-

¹⁾ V „Izvestjih“ II., str. 1—23. je daljša razprava o tem predmetu. Od tod smo povzeli te vrste.

²⁾ Črke so latinske majuskule.

³⁾ Iz raznih aktov župnega arhiva starološkega spoznamo tudi vse to, kar čitamo v „Izvestjih“ I. c.

ložnike, tako je bilo tudi okrog mestnega sodnika, kadar je sodil meščane, zbranih več meščanov, kateri so bili navadno člani notranjega svetovalstva.

Precëj važna oseba v mestnem zboru je bil tudi mestni pisar (*scriba civitatis*). Sestavljal in spisoval je razna pisma v imenu mestnega sodnika. Njegova služba je bila nekako podobna službi sedanjih mestnih tajnikov. Med njimi nahajamo tudi odličnejše osebe, kar kaže, da ni bila nizka njihova služba.

Loško gospodstvo je bilo razdeljeno v posamezne občine ali županije (*Ambt, Officium, Supp*), katerih je bilo že l. 1291. petnajst, v 16. 17. in 18. stoletju pa devetnajst. Predstojnik vsake županije je bil župan. Le redkokrat se je zgodilo, da je oskrboval jeden župan po več županih.

Župani so bili nekaki posredovalci med loškim glavarjem in podložnimi kmeti. Kadar je bilo treba plačevati davke, ali delati kako roboto, naznanil je to loški glavar županom, kateri so glavarjev ukaz po svojih slugah objavili podložnikom od hiše do hiše. Za ta trud so pa župani imeli nekoliko olajšav pri davkih ter tudi nekoliko dohodkov, katere so dobivali od prebivalcev svoje županije. Župana, kateri je malomarno zvrševal svoj posel, smel je glavar odstraniti.

Omenili smo že, da je izprva bilo vse loško posestvo razdeljeno na tri okrožja: Bavarcev, Korošcev in Slovencev. Tako je bilo že l. 1160. Pozneje pa so nastala županstva, izmed kojih so v sedanjih dveh farah: starološki in mestni, bila štiri: brojsko, bitinjsko, gadmarsko in karnsko, druga so bila pa po drugih sedanjih omenjenih župnijah loškega dekanata. Ta razdelitev je v novejšem času dala avstrijski vladi podlago k razdelitvi loškega okraja v manjše davčne ali katastralne občine, katerih je v nekdanjem loškem gospodstvu sedemdeset.

Ko smo si ogledali uravnavo škofovskega vladanja, pogledjmo naprej ob kratkem nekatere zgodovinske zanimivosti iz nekdanjih časov.

Loški svet je dočakal marsikatero veselo leto, kakor n. pr. leta 1237., ko je bilo zaradi rodovitnosti vse po nizki ceni: jedna krava se je kupila za 52 soldov; in leta 1387., ko je bila povsod tolika rodovitnost, da je jeden star pšenice stal 24 soldov, in se je jedna kokoš dobila za 2 solda in 14 jajc za 1 sold. Ravno tako rodovitno je bilo l. 1432. Jeden star pšenice je veljal 26 soldov, 12 jajc 1 sold. Toliko vina, kolikor ga jeden konj nese, dobili so škofje za 8 liber ali 30 grošev, t. j. jeden tolar. Pač si lahko mislimo, da se je Ločanom takrat dobro godilo. Toda bili so tudi drugačni časi.

Proti koncu 14. stoletja je bila vojska na Furlanskem. Takrat so tudi Ločani dali 30 mož v vojsko za Habsburžane, da bi si ohranili njihovo naklonjenost. Pa kmalu je bilo doma dovolj bridkostij in nadlog. Leta 1457.¹⁾ poleti plane Jan. Vitovec, vojskovodja celjskih grofov, pozneje znamenit plemenitaš, s svojimi vojaki črez Trojane na Kranjsko ter požge in razdene Loko. Mesto je bilo takrat večinoma leseno. Lahko si mislimo, kolika tuga in bridkost je zavladala med Ločani, ko so gledali upepeljeno vse svoje imetje. Ogenj je razdejal tudi sto let stari samostan, v katerem so bivale klariše.²⁾ Pripovedka nam pové, da so vojaki metali smolnate vence na samostanske strehe, ker ga drugače niso mogli uničiti. Vitovec gre potem z bogatim plenom naprej na Gorenjsko, da bi razdejal še Radovljico, a zmotil se je, ker cesarski mu jo sami zapalijo pred nosom. Kmalu potem jo je pa popihal nazaj na Štiro. Naši kraji so se morali v onem času braniti posebno Turka. Za vojsko zoper Turka so pobirali telesni davek (*Leibsteuer*). Tako je plačal škof sam od sebe 40 gld., opatica 32 gld., bogati župnik 4, navadni pa 1 gld., kapelan 32 fenigov, berač 2 feniga, meščan 2 gld., ako je imel posestva, sicer le 1 gld.; vitez 10 gld., kmet 24 fen., otrok 4 fen., rokodelc 7 fen., cehovec v mestu 1 gld., bratovščina v mestu 1 gld. itd. Tako so Ločani plačevali precëj vojne davka. Pa v kljub temu so vendar morali gledati, kako je kruti Turčin leta 1476., požigajoč in ropajoč povsod, koder se je prikazal, obiskal tudi Loko, kamor je prišel črez Črni vrh, Žiri, po Poljanski dolini, odšel pa čez Polhov gradec na Vrhniko. To je bila zopet velika nadloga za Loko.

S strahom in grozo je napolnilo srca Ločanov osodno leto 1511., ko je 26. dan sušca hud potres napravil veliko škodo v mestu. Porušila se je škofova grajsčina z močnim stolpom vred, poškodoval se je nunski samostan, posula se je hiša Kašperja Lamberga, plemenitaša, ter mu ubila sina; sodnikova hiša v mestu in še mnogo drugih poslopij se je razsulo. Treba je bilo zopet velike pozornosti na poraženo mesto, da se pozida, popravi in povzdigne. In to je vedel tudi škof Filip, kateri je v letih svoje vlade mnogo storil v dušno in telesno srečo svojih podložnikov.

V Loki, v kapeli sv. Trojice, katera je bila ondi, kjer je pred nekaj leti bila še prodajalnica v poslopju današnjega župnega dvorca na glavnem trgu, našel se je na steni začrkan latinski napis v heksametrih, v katerem nekdo jako živo slika

¹⁾ J. Orožen: Celjska kronika I. c.

²⁾ Valvasor omenja, da se je to zgodilo i l. 1458.

dogodke iz 16. stoletja. Najpreje omenja napominani potres, kateri je povsod napravil dovolj škode, kakor Valvasor méni, nad dvesto tisoč goldinarjev. Potem govori o kugi na Laškem,

Kranjski kmečki starček. (Studija F. Vesela.)

katera je v Veroni pomorila deset tisoč mož; uničil, o miših, o lakoti, o vojski zoper Bene-
o dolgo ležečem snegu spomladi, ki je setve čane, o velikih davkih, o ljudski ustaji, o po-

žarih, draginji in drugih nadlogah. In takrat, pravi neznani pesnik, sezidal je loški grad zopet mož, mlad sicer, a moder in krepak, pravičen in krotak, kateremu Gospod Bog daj vse dobro na zemlji in v večnosti.

Turško nadlogo omenja v sporočilih leta 1528. tudi loški oskrbnik Baltazar pl. Siegesdorfer, kateri govori o veliki revščini ljudstva. Leta 1542. so vse pojedle kobilice. Leta 1570. je bila tolika draginja, da je star pšenice veljal 14 renškov. Iz leta 1576. vemo zopet, kakšen davek so naložili deželni stanovi za vojsko zoper Turka. Škof je moral plačati vsak teden 1 renšk, redovnik 1 kr., bogati župnik 30 kr., revni pa 16 kr., ravno tako tudi vsak beneficijant. Navadni duhovnik je plačal po 8 kr. na teden, grof 1 gld., redovnica 45 kr. kot opatica, druge po 1 kr., meščan po 1 kr., zidar po 4 kr., kmet 1 vinar za vsakega svojih, ravno tako vsak rokodelc, itd. Škof Ernest je takrat poslal deset tisoč goldinarjev za vojsko zoper zagrizenega sovraga svete vere.

Leta 1582. je pa nad Loko prišla nova šiba. Grozovita kuga je davila Ločane na razne načine. Jeden se je zgrudil mrtev, kakor zadet od strele, drugi se je krvavo potil, predno je umrl, tretji je dobil ostudne črne maroge, odtod so to bolezen imenovali „črna smrt“, četrti je kihnil ter izdihnil svojo dušo. Od tod še dandanes kličemo: „Bog pomagaj“, kadar kdo kihne. Da bi Bog v prihodnje obvaroval ljudstvo take šibe, šla je vsako leto na sv. Fabijana in Sebastijana dan procesija iz mesta na Faro, kjer je bila zaobljubljena maša.

Tudi v Loko je prišlo v oni dobi krivoverstvo. Luteranstvo je okužilo velik del prebivalstva, posebno pa meščane.

Zato pošlje l. 1585. brizinški škof Ernest svoje komisarje v Loko, da bi odpravili novo vero. Ti so bili: posvečeni škof Jernej Scholl, stolni skolastik Hans Chr. Herbert Hohenburški, dvornik Hans Geisberški in svétnik doktor Ramspeck. Prišedši v Loko odstavili so takoj luteransko mestno svetovalstvo ter je namestili s katoliškim. Kdor se je protivil njihovim poveljem,

tega so kaznovali z zaporom ali pa z denarno globo. Protestantovskih pridigarjev niso pustili v mesto. Rekli so, ako hočejo imeti svoje bogoslužje, naj je imajo v Puštalu ali kjer hočejo, samo v mestnih cerkvah ne. Luteranci pa začno rogoviliti, posebno meščan Josip Oberhuber, tako, da so jih morali mnogo zapreti. Ti pa se pritožijo na deželne stanove, češ, da trpé hude krivice in se ž njimi ravna prav kruto. Večinoma je bilo vse to le izmišljeno. Stanovi se potegujejo za loške protestante ter se pritožujejo na deželnega kneza, a zaman. Odgovorilo se jim je, da se nimajo vtikati v stvari, ki ne spadajo v njihovo področje. Škofje so gospodarji na loškem svetu ter storé to, kar je prav za dušno in telesno srečo njihovih podložnikov. Stanovi so se še vedno potegovali za loške protestante, kateri so bili tem predrznejši, čim več zaslombe so imeli pri deželnih stanovih. Tako so bili komisarji res prisiljeni, da so zaprli 31 posestnikov. Naposled je moral sam nadvojvoda poseči vmes ter se potegniti za Ločane zoper protestante, kateri se niso hoteli niti izpreobrniti, niti mesta zapustiti. To je bilo leta 1588. Odslej se stanovi niso več upali nasprotovati komisarjem, in protestantje so polagoma odjenjali. Kdor se je izpreobrnil, ta je ostal, kdor ne, ta je moral ostaviti mesto.

Pridigarja protestantovska, katera sta potrjevala krivoverne brate v Loki v njih zmotah, bila sta zlasti Jernej Knaffel in Jurij Dalmatin. Oba sta pretrpela marsikako bridko, ker sta se vrivala Ločanom. Dalmatina so dné 18. rožnika l. 1587. celó ujeli, pretepli in zaprli na loškem gradu; strel je oznanil ljudstvu, da je pastor zaprt. Poslali so ga potem patrijarhu v Videm, da ga kaznuje kot odpadnika, ker ga je bil ta posvetil. Dokler ni bilo v Loki komisije, pridigovali so baje protestantovski predikanti navadno v nunski cerkvi, stanovali pa nekoliko časa ondi, kjer stoji sedanja deška šola. Pozneje pa je bil njihov sedež v Puštalskem gradu, ker so bili navadno grajščaki protestantom jako naklonjeni.

(Dalje.)

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Poglejmo nekoliko zgodovino „bisera bosanskega“, mesta Sarajeva.

Ni posebno staro; mnoga bosanska mesta imajo starejšo zgodovino.

Ko so Rimljani l. 78. pr. Kr. osvojili sedanjo Bosno, skrbeli so pred vsem za dobre ceste; podvrženo deželo so kar prepregli ž njimi na vse strani ter jo zvezali s sosedno Dalmacijo; zlasti s Salono in Jadero (sedanjim Spljetom in Zadrom). Središče v deželi pa je bilo zma-

govalcem ob izvirih reke Bosne, kjer so napravili postajo „Ad matricem“. — „Matica“ bosanski državi je res postal ta kraj tudi pozneje, ko so se bili priselili Slovani. Ob gornjem toku reke Bosne je dolina najširša — okoli 4. ure na vsako stran. V tem lepem rodovitnem kraju je bila „župa vrhbosanska“; dandanes se zove sarajevsko ali sarajsko polje. Ime „Vrhbosna“ znači okolico ob vrelcih ali virih Bosne. Blizu tam, kjer prihaja Bosna izpod temnega Izmana iz neštevilnih virov, bila je v 10. veku trdnjava Kotor, najbrže na mestu sedanjega sela jednakega imena. Nekoliko pozneje se je povzdignilo večje mesto „Brdo“ s cerkvijo sv. Petra, skoro gotovo tam, kjer je sedanje selo Blažuj. Bilo je nekaj časa sedež katoliškega škofa vrhbosanskega. V 14. stoletju pa se imenuje Vrhbosna utrjeno mesto, ki je stalo nad sedanjim Sarajevom, na prostoru stare trdnjave ali kastela sarajevskega. Gotovo je, da so v njem pokopali l. 1415. bosanskega vodjo Pavla Radinovića.

Ta trdnjava je začetek Sarajevu, pod njo se je polagoma razširjalo proti dolini. Od začetka je bilo pač le majhno; raslo je še le pod turško vlado v 15. veku, ko so si Turki leta 1463. stalno prisvojili Bosno. Pravljica pripoveduje, da sta mesto zgradila l. 1365. v vznožju gorske trdnjave bosanska odpadnika Sokolović in Zlatarović. Zvalo se je pa Vrhbosna do srede 16. stoletja; pozneje so mu nadeli ime „Bosna-Saraj“ — slovanski „Sarajevo“ — t. j. stolno, vladno mesto, ker se je zgradila nova stolica ali palača na višini nad mestom.

Mesto je imelo često hude dneve; zlasti so požari razsajali po njegovih ulicah v letih 1480., 1644., 1654., 1697., 1879. Med njimi je gotovo najbolj znamenit oni požar, ki je upepelil Sarajevo 23. in 24. vinotoka l. 1697., ko je princ Evgen osvojil srce bosansko ter tako slavno dovršil vojsko s Turki od leta 1683. do 1697.

„Strašni“ Evgen, kakor so mu rekali Turki, dobil je po svoji vojaški nadarjenosti in odločnosti pri Zenti ob Tisi 11. kimovca l. 1697. s 50.000 vojaki nad 130.000 Turki tako odločilno zmago, da je izgubil Turek popolnoma pogum.

V svojem poročilu na cesarja Leopolda pa je izvrstni vojskovodja že sprožil misel, da bi šel pogledat tudi dežele onstran Save in rešit tamošnje kristijane krutega jarma turškega. Cesar je pritrdil; z nepopisnim navdušenjem je hitel „mali“ princ čez Savo; strah se je lotil mohamedanov. Doboj je osvojil, Žepče in Vranduk požgal. Kristijani so od veselja vriskali, imenovali Evgena svojega rešitelja, mohamedani pa so

Begova džamija v Sarajevu. (Po fotografiji.)

begali brez sveta sem ter tje. Zato je sklenil hrabri junak, da si pridobi tudi bosanski „biser“ — Sarajevo in od tam vzame Turčinu vso Bosno. Dne 23. vinotoka je bil že v premaganem mestu. Kristijani so prihiteli ter ga prosili klečé, naj jih vzame s seboj čez Savo, ako bi zapustil Bosno. Dejal je: „Nadejam se, da vas rešim vse.“

Vojaki so mesto oropali, zvečer pa je zažgali zoper povelje prinčeve; pogorelo je drugi dan

popolnoma. Radi tega je Evgen opustil svoj prvotni namen, da bi osvojil trdnjavo in po zimi ostal v Bosni; zapustil je Sarajevo že 25. vinotoka. Pod njegovim varstvom je bežalo tudi jako veliko kristijanov; židove pa je ukazal ujeti odvesti.

Blizu sto let ni Sarajevo več videlo avstrijske vojske. A cesar Josip II. je namerjal zopet oprostiti bosanske kristijane; še več: namerjal je celó v zvezi s Katarino rusko končati sramotno gospodarstvo turško v Evropi. Junaku Lavdonu je izročil preimenitno nalogo, da pomore Bošnjakom. Tudi sedaj so bili Turki v strahu, ker so poznali „vraga“ Lavdona. Dné 9. grudna l. 1788. je stopila njegova vojna v glavno bosansko mesto.

Še dandanes popeva narod v svojih pesmih oba junaka, posebno pa je našemu slovenskemu narodu znan hrabri Lavdon, ki je osvojil Beligrad.

Sarajevo vendar o tem času še ni bilo glavno mesto; do srede našega stoletja je stoloval turški vezir v Travniku, v Sarajevu je smel ostati samo dvakrat dvanajst ur; da, celó sultana so pripoznavali Sarajevčani le kot kalifa, ki je pač pošiljal duhovne svoje sodnike, a v svetnih rečeh je ukazovalo po starih navadah vladoželjno plemstvo. S kratka: Sarajevo je imelo oligarhično vlado ter je imelo razne pravice kot središče trgovine na suhem.

Veliko truda je stalo Turčijo, da si je v našem stoletju uklonila samozavestno mesto.

Bojevala se je v ta namen od leta 1817. do 1850., ko je nam že znani renegat Omar paša s svojo brezobzirnostjo in krutostjo upokoril Sarajevčane.

V berolinskem miru so odločile velevlasti, da Bosno in Hercegovino zasede Avstrija, da reši ondotne kristijane turške silovitosti, napravi mir ter uravna deželo po sedanjih potrebah. Težavna je bila naloga, katero je prevzel general Filipović, pa dovršil jo je častno. Bil je pa tudi mož za to. Sam Jugoslovan, je dobro poznal ne le jezik, ampak tudi navade naroda bosanskega; zvest svojemu vladarju je bil tudi navdušen vojak. V mnogih bitkah je zmagal tolpe roparja Hadži-Loje in stopil v Sarajevo dné 18. vel. srpana, na rojstveni dan presvetlega našega vladarja; ob 3. uri popoldne je zaplapolala naša cesarska zastava na stari trdnjavi nad mestom.

S tem slovesnim trenutkom se je začela za Sarajevo nova doba, doba rasti in mirnega razvoja. Sedanje Sarajevo je prejšnjemu komaj podobno. Da bi hoteli biti njega prebivalci, ne rečem hvaležni, ampak resnični in odkritosrčni, morali bi to priznati. Pa je-li tako? Pri katolikih gotovo, pri Srbih dvoumno, še bolj dvoumno pri Španjolah, — gotovo pa niso zadovoljni mohamedani, — brani jim verski fanatizem, dasi se jim ne godi niti najmanja krivica, marveč ravno nje vlada varuje kakor punčico v očesu.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Trtna uš in trtoreja. Navod, kako se je mogoče vkljub trtni uši s trtorejo uspešno baviti. Po najnovejših skušnjah spisal Ivan Belé, učitelj na vinorejski šoli v Mariboru. Celje, 1893. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 8°. Str. 116. Cena 40 kr. po pošti 5 kr. več. — To je pač zlata knjiga za naše vinorejce; zaslužila sta si pisatelj in izdajatelj, da jima izrečemo zanjo zahvalo. Omenjamo kratko vsebino: 1. pogl.: Vzroki prevratu v naši vinoreji. (Trtna uš.) 2. pogl.: Splošen popis ameriških trt. 3. pogl.: Pomnožitev trt. 4. pogl.: Cepljenje. 5. pogl.: Katere vrste evropskih (domaćih) trt naj bi najbolj cepili? 6. pogl.: Naprava vinogradov. 7. pogl.: Sajenje z ozirom na cepljenje trt. 8. pogl.: Stroški. 9. pogl.: Razne drobtine. Dodatek. — Kdor, ne rečem: natančno prečita, ampak vsaj pregleda to knjigo, vidi takoj, kako je primerna, koristna in tudi potrebna. Zato bi bilo jako prav, da bi si jo vinorejci kupili in jo pazno čitali.

Saj vemo, da je nevednost najdražja stvar: dobra knjiga pa, za katero daš 40 kr., doneše ti stotakov. Gledé na obseg in pa na to, da ima tudi slike, vidiš, da je knjiga jako po ceni. Agricola.

Igre in pesmi za otroška zabavišča in ljudske šole. Uredil Ivan Mercina, učitelj na c. kr. deški vadnici v Gorici. V Ljubljani. Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda“. 1893. Osmerka. 38 + 103. Cena 60 kr. vez. zvezku. — S to knjigo se je prav uspešno pomnožilo naše šolsko in pedagoško slovstvo. „Narodna šola v Ljubljani je že pred leti izdala Funtkovo ‚Zabavišče slovenskim otrokom‘. V tem nam je podala besedilo primerno slovenskim igram in pesmicam za otroška zabavišča (otroške vrte). Treba je bilo še prikladnih napevov. To potrebo je čutil tudi te knjižice urejevalatelj, ki biva kot član c. kr. izpraševalne komisije za otroška zabavišča že več let pri vsakoletnih praktiških izpitih v tukajšnjem zabavišču slovenskem. Zategadelj je začel prirejati to-le zbirko otroških iger in pesmic, videč, da se tega dela ne

loti kaka druga spretnejša moč. — Gradivo je v tej zbirki tako razvrščeno, kakor v „Zabavišču“, in kakor se razvrščuje v obče v pesmaricah za otroška zabavišča drugih narodov. „Dodatek“ ima nekaj iger in dve pesmi, katerih besed ni v Funtkovi knjižici, katerih napevi so pa večinoma že znani v naših zabaviščih. Zbirki na čelu stoji dvanajest pesmic nabožne vsebine, kakor veli izrek: Z Bogom začni vsako delo, da bo dober tek imelo. „Predgovor“, iz katerega smo povzeli te besede, obsega za tako knjižico nenavadno veliko strani — 38, torej dobro tretjino. S tem ne rečemo, da ni potreben, le ime nam ni všeč. Morda bi se bilo bolje reklo: „Nauk o petju v otroških zabaviščih.“ Največ napevov je napravil gospod urednik sam. Kolikor smo se mogli prepričati, ne bode pri otrocih nikake težave z napevi, ker so lahki. Prav tako je vsebina izbrana dobro, kolikor se je namreč moglo res izbirati. Gospod urednik in pisatelj, kakor tudi družba sta s tem delom vrlo pospešila „zabavanje“ v otroških vrtih. L.

Hrvaška književnost.

Ribe. *Prirodoslovne i kulturne crtice. Napisao dr. Mišo Kišpatić. Sa sto trideset i osam slika. Nagradjeno iz zaklade grofa Ivana Nep. Draškovića. Zagreb 1893.* Str. VIII + 455. Knjižarska cena 3 gld.

Že več let ni Matica Hrv. izdala prirodoslovne dela, zato je gotovo vsak ud vesel, da je dobil letos v roke zopet knjigo iz prirodoslovne znanosti. Prišle so na vrsto ribe, in prav ta stroka je jako lepa in zanimiva; hkrati je ribištvo jako važno v narodnem gospodarstvu, torej ima knjiga tudi praktično vrednost. Kakor v prejšnjih svojih prirodoslovnih delih, katera je Matica izdala, tako je tudi tukaj pokazal g. pisatelj, da je veččak v svoji stroki. — Ta knjiga je poučna, vendar pa tudi poljudna in bo izvrstno ustrezala ne le strokovnjaku ampak vsakemu omikancu. Pisatelj se je oziral zlasti na praktično stran, kar je hvalevredno; v ta namen je dodal tudi pouk o umetelnem vzgajanju rib. Na veliko škodo narodnega gospodarstva je ribištvo po sladkih vodah jako nazadovalo v našem stoletju. Po raznih deželah gledajo, kako bi se temu pomaglo; tudi na Hrvaškem se v novjšem času mnogo dela, da bi se ribištvo zopet povzdignilo. K temu bo mnogo pripomogla brez dvombe tudi ta knjiga. Za lažjo porabo je dodan pregled in kratek opis vseh domačih rib. Primeren je imenik vseh rib, katere se v tej knjigi opisujejo. — Hrvaška imena raznih rib nam kažejo bogastvo hrvaškega jezika in pa, kako lepo se je že razvila na Hrvaškem prirodoslovna znanost; zaradi nazivala ima ta knjiga še posebno vrednost. Prav dobro je, da je pisatelj dodal še povsod nemško, latinsko in talijansko ime.

Od 3—20 str. govori o vrednosti rib v narodnem gospodarstvu, o ribah kot človeški hrani,

o strupenih ribah, kemičnem sestavu ribjega mesa, potem o razvoju ihtijologije ali riboslovja od najstarejših časov do današnjega dné. Od 21—92 str. govori pisatelj o telesnem ustrojstvu rib in o umetelnem vzgajanju (92—116), potem o ribjih sovražnikih (117—128) in o posameznih vrstah rib (129—401).

Ne razumemo, kako more pisatelj, govoreč o „duševnih sposobnostih“ rib, trditi o živalih, da „mislijo“ (str. 49.) in pa o ribjem „razumu“ (str. 52.). Kolikor se spominjamo, pisal je isti pisatelj nekdanj enako tudi o mravljah in čebelah. Je-li to morda na podlagi Darwinove teorije?

Mimogredé izražamo željo, da bi tudi naša Mohorjeva družba sčasoma izdala poljudno knjigo o ribah, kakor sedaj izdaje rastlinstvo; seveda s posebnim ozirom na slovenske dežele. F.

Ilirski glazbenici. *Priloži za poviest hrvatskoga preporoda. Napisao Fr. Š. Kuhač. Sa osam slika. Nagradjeno iz zaklade Adolfa Veber-Tkalčevića. Zagreb 1893.* Str. VII + 285. Cena 1 gld. 20 kr.

Doba ilirskega preporoda je velikanskega pomena v političnem in kulturnem oziru v zgodovini hrvaškega naroda. Ž njo se začena novo življenje na Hrvaškem. Narodni jezik, slovstvo, vede, lepe umetnosti — vse je začelo kliti, kakor cvetice pomladi. V resnici je bila ta doba — doba splošnega navdušenja, katero se mlajšemu pokolenju zdi včasih najivno, celo smešno. In vendar je le tako navdušenje moglo odstraniti one silne ovire, ki so bile na poti političnemu in kulturnemu napredku naroda hrvaškega. Vsakdo, ki se je le količkaj zavedal, hotel je biti pisatelj, pesnik, umetnik. Kaj čuda torej, če se med pisatelji in pesniki nahajajo ljudje, ki k temu niso imeli pravega poklica. Tako je pri vsakem narodu, kadar nastopa kako novo pot. Kakor v pesništvu, tako se jih je mnogo poskušalo tudi v narodni glasbi, jeden uspešno, drugi manj srečno. Vendar je tudi to treba vedeti, če hočemo dobiti pravi in popoln pojem o lepi ilirski dōbi.

V hrvaškem slovstvu se je že mnogo pisalo o slovstvenem delovanju v ilirski dōbi, a o glasbi malo in še to raztreseno. Zatorej je ta knjiga jako dragocena za zgodovino ilirske dobe. Slavnoznani in marljivi skladatelj in muzikolog hrvaški, Kuhač, je že l. 1887. opisal življenje in delovanje najznamenitnejšega ilirskega skladatelja, Vatroslava Lisinskega, letos nam pa podaje osemnajst življenjepisov drugih ilirskih skladateljev. Med temi glasbeniki sta tudi dva Slovenca: Ferdo Livadič (Wiesner), za Lisinskim največji skladatelj ilirske dōbe, in pa slavni pesnik „Djulabij“, Stanko Vraz. Prvi se je rodil v Celju na Štajerskem dné 30. velikega travna leta 1798., a umrl je dné 5. prosinca l. 1878. v Samoboru blizu Zagreba. Stanka Vraza smo poznali doslej kot ljubkega pesnika, duhovitega kritika in gorečega rodoljuba, a na njegove zasluge za na-

rodno glasbo se je malo oziralo. Kuhač je pokazal, kako velike zasluge ima Vraz tudi v tem oziru. Ni bil sicer glasbenik „ex professo“, a storil je več kakor mnogi drugi, katerim je glasba vsakdanje opravilo. Posebno je Vraz poudarjal, kako se mora umetna glasba naslanjati na narodno, da si ohrani domači, slovanski značaj. Mnogi važni podatki v tem delu pričajo, da je pisatelj sestavljal knjigo z velikim trdom, nenavadno marljivostjo, gorečnostjo in lju-

bezniijo do svojega predmeta. Vrednost tej knjigi povzdiguje tudi to, da je pisatelj vestno in natančno označil skladbe posameznih skladateljev; nekatere so postale dandanes že popolnoma narodne. Knjiga je res vredna, da jo priporočamo vsakomur, kogar zanima zgodovina ilirskega preporoda, zlasti razvoj jugoslovanske glasbe. Tudi za nas Slovence se nahaja v njej marsikaka zanimiva drobtinica. F.

Besede oratoriju Haydnovemu: „Stvarjenje“.

(Sestavil baron van Swieten, slovenski priredil E. Gangl.)

Prvi del.

Uvod

predstavlja kaos.

Štev. 1. Recitativ in zbor.

Rafael.

V začetku ustvaril Bog nebó je in zemljo. Zemlja pusta in prazna bila je, in tema je bila razprostrta nad brezdomom.

Zbor angeljev.

In duh božji se razprostiral je nad vodami. Dejal je Bog: Naj bode svet — in bil je svet.

Uriel.

Bog videl je luč, da je dobra, in ločil je noč od svetlobe.

Štev. 2. Arija z zborom.

Uriel.

Bežale so pred božjim žarom
Noči temotne sive sence —

In bil je prvi dan.

Zmešnjava gré, vsredje vstaja že.

Strmeč duhov peklenskih zlobni roj

V globočine brezdna beži

V brezkončno noč

Zbor.

Obupnost, srd, plahota

Spremljuje njih propast —

Odprè se novi svet

Na božji glas.

Štev. 3. Recitativ.

Rafael.

Ustvaril Bog je svod nebá in ločil je vode, katere pod svodom so bile, od vodâ onih, katere nad svodom so bile, in bilo je.

In silni so besneli viharji,
Kot pleve pred vetrom bežali oblaki.

Zrak sekali ognja so bliski,

Strašno bučali so gromi okrog.

Nastal iz vód na glas njegov

Dež vse oživljajoči je,

Pogubonosna je toča,

In lahki kocnjati sneg.

Štev. 4. Solo in zbor.

Gabriel.

S strmenjem čudo božje zrè

Nebeščanov veseli zbor,

Glasnó iz čistih grl oglašá

Bogú se čast,

Čast drugega se dné.

Zbor.

Glasnó iz čistih grl oglašá

Bogú se čast,

Čast drugega se dné.

Štev. 5. Recitativ.

Rafael.

Dejal je Bog: Nabêri voda vsa pod nebóm se skupaj
samó na jeden kraj in prikaži se suhi svet, in bilo je.
Imenoval je suhi svet zemljo, zbirališče vodé je klical
morjé — videl je, da je dobro.

Štev. 6. Arija.

Rafael.

Glasno v šumečih valovih

Nemirno giblje se morjé,

Skale in griči kažó se,

Iz vode stopa vrh gorâ.

Na daleč steza se raván,

In veletok po nji se vije,

Tiho žuboreči pa

Namaka dol potok mirán.

Štev. 7. Recitativ.**Gabriel.**

Dejal je Bog: Poganjaj trava iz zemljé, zelišča, ki seme dadó, in sadno drevje, ki sadje nosi, kakor njih je zvrst, ki svoje seme že v sebi imajo na zemlji — in bilo je.

Štev. 8. Arija.**Gabriel.**

Zelenje okrasí poljé
Očesu žejnemu v rádot,
Prijetni pa pogléd množí
Cvetice pestri kras.
Tu širi se opojni vonj,
Tu klije ranam lek.
Pod težo sadja veje se šibé,
Tu se v hladilno senco boči gaj,
In strmi breg obrobja mračni gozd.

Štev. 9. Recitativ.**Uriel.**

Iz nebá nebrojne trume oznanile so tretji dan, hvaleč Bogá, klicaje:

Štev. 10. Zbor.

Zapojte, strune, zazvèni lira,
Spev se slaveči vaš oglašaj!
Veselje Gospod vam bodi in Bog,
On je nebesa in zemljo s čaróбно
Krasoto odél.

Štev. 11. Recitativ.**Uriel.**

Dejal je Bog: Luči naj bodo na stropu nebeškem, da se ločil bo dan od noči, da svetlo na zemlji bode. Luči naj bodo še znamenja za čase in za dneve in za leta. Ustvaril je tudi zvezde.

Štev. 12. Recitativ.**Uriel.**

V popolnem svitu vstane zdaj
Blesteči solnčni žar;
On ženin je razkošja poln,
Ponosni velikan,
Da hodi svojo pot.

Počasi gré srebrni mesec svojo pot
In v tiho zrè noč.
Brezmejni prostor pa nebá
Krasí nebrojno svetlih zvezd zlató.

In sinovi božji oznanili četrti dan s petjem nebeškim so, Njega moč slavili takó:

Štev. 13. Zbor in soli.**Zbor.**

Nebesje oznanja mogočnost božjo,
In delo božjih rok slavi obok nebá.

Gabriel. Uriel. Rafael.

Prihodnjemu dnevju rekel je dan,
In noč, ki prešla, nastopni noči:

Zbor.

Nebesje oznanja mogočnost božjo,
In delo božjih rok slavi obok nebá.

Gabriel. Uriel. Rafael.

Med svetom se razlije glas,
Vsákdo ga začuje,
Vsákdo govori:

Zbor.

Nebesje oznanja mogočnost božjo,
In delo božjih rok slavi obok nebá.

Drugi del.**Štev. 14. Recitativ.****Gabriel.**

Dejal je Bog: V vodi naj nešteto oživi stvari vese-
selih, ki žile bodo, in ptiči nad zemljo razpnejo peroti naj,
nósi vzlet pod svodom jih nebeškim!

Štev. 15. Arija.**Gabriel.**

Na krepkem krilu že orel v zrak
Dviguje se in reže pot
S poletom močnim do solnca si.
Škrjanca pesem jutru je v pozdráv,
Ljubezen gruli si golobov par.
Iz grma vsakega zvení
Že drobnih slavcev sladko grlo:
Njih prs ni stiskala še žal,
Odmenjen tožbi ni tedaj,
Dragosten bil njih spev.

Štev. 16. Recitativ.**Rafael.**

Ustvaril Bog je kite in tudi vsako živo stvar, ki se
pregiblje, dal Svoj jim blagoslov, rekoč:

Bodite plóдне, množite se:
Vi, ki v zraku ste, množite se
In pójte po vseh vejah!
Mnóži se, kdor v vodi prebivaš,
Globino vsako pólni!
Vse ródí, rási in mnóži se!
V Gospodu vse radósti se!

Štev. 17. Recitativ.**Rafael.**

In zapele angeljev so nesmrtné harfe, opevale čuda
dné petega.

Štev. 18. Trospev.**Gabriel.**

V miloti ljubki tod
Ob griči grič stoji,
Z zelenjem vsak okrašen.
A iz njihovih žil
Kot čisti sam kristal
Hladeči potok vrè.

Uriel.

V veseli zazibal krog
Po zraku vedrem se
Radóstnih ptičev roj.
Njih pérja čarni kras
Množi neštetokrat
Blesteči solnčni žar.

Rafael.

V čistosti se vodé
Previja zárod rib
Vrveče in brez mirú.
In od pomorskih tal
Valí levijatan
Na penah se valov.

Gabriel. Uriel. Rafael.

Kdo znaj za dela vsa, o Bog,
Kdo njih število znaj?

Št. 19. Trospev in zbor.**Gabriel. Uriel. Rafael.**

Gospoda moč velika je,
In večna bo Mu čast!

Zbor.

Gospoda moč velika je,
In večna bo Mu čast!

Štev. 20. Recitativ.**Rafael.**

Dejal je Bog: Iz zemlje vstanite vse stvari žive!
Oživi se, zvér, plazeča golazen, žival vsaka zemlje po
vseh plemenih!

Štev. 21. Recitativ.**Rafael.**

Naročje zemlji se odpre
In porodi na božji glas
Stvari nešteti broj
V lepoti polni in rasti:
Tuleč veselo stoji mogočni lev,
Tam tiger okreten ozira se v svet;
Rogato glavo dviga jelen v zrak;
Z razkodrano grivo lahkonog
Drevi med svet ponosni konj.
V zeleni travi pase že
Govedo mirno v čredah se,
In po doléh kot beli cvet
Pohaja tiho trop ovâc.
In kakor cestni prah žuželk
Povsodi razsipan je zárod,
In v dolgih vrstah se
Golazen vijè po tleh.

Štev. 22. Arija.**Rafael.**

V celem se blesku nebó zdaj kaže,
V svojem okrasji kaže se zemlja;
Ozračje polno ptičev je lahkih,
Vskipeva voda v ribjem vrvenji,
Živalij težo nosi tlak.
A bilo ni končano vse,
Ustvaril Bog še bitja ni,
Da zrlo Njega dela bi,
Slavilo Njega bi dobrost.

Štev. 23. Recitativ.**Uriel.**

Ustvaril Bog človeka po Svoji je podobi, po podobi
božji ga ustvaril je. Mozá in ženo ustvaril je. Življenja
dih v njega je obličje udihnul: prejel človek je živo dušo.

Štev. 24. Arija.**Uriel.**

Mogočen, glej, s častjó obdan,
Lepote poln in poln močí
Pogléd obrača k nebu, stoji
Tù mož

In kralj, prirodi gospodar!
Glej, s čela mu visokega
Odseva znanost in modrost,
Blesti mu iz pogleda žar
Duhá,

Ki dih je Stvarnika Bogá.
Ob njega prsih se ljubó,
Ustvarjena le zánj,
Privija žena, krasna stvar.
V veselji nedolžnem diha vánj
Življenja cvetna pomlad
Ljubezen slaj in srečo vso.

Štev. 25. Recitativ.**Rafael.**

Zrl Bog je vse stvari, ki jih ustvaril, in bilo dobro
je. In nebeščanov zbor slavil je konec šestega dné z
zvenečim spevom:

Štev. 26. Zbor.

Završen je veliki čin,
In Stvarnik zrè in je vesel.
Veselje naj oglasi se,
Gospoda čast nam bodi spev!

Štev. 27. Trospev.**Gabriel. Uriel.**

Na Té, Gospod, zrè vsaka stvar
In hrane prosi Te gorkó.
Ti roko le odpreš,
Nasičen je vsakdó.

Rafael.

A če odvracaš Svoj obraz,
Vse trese se, otrpne vse.
Če svoj odvzameš dih,
Vse v prah se razgubi.

Gabriel. Uriel. Rafael.

In ako v njega dahneš Ti,
Požene novo žitje spet.
Pomlajeno je vse,
In svet krasú je poln.

Štev. 28. Zbor.

Završen je veliki čin.
Gospoda čast nam bodi spev!
Vse imé poslavlja njega,
Ker on samó nad vse je vzvišen!
Aleluja!

Tretji del.**Štev. 29. Recitativ.****Uriel.**

Izza oblakov dan	Ki z roko v roki gré!
Na svet smehlja je zrè,	V pogledu njega žar
Predramil ga je spev.	Hvaležni trepetá,
Od nebnega oboka	Iz grl se čisti glas
Čistost se harmonij	Bogú oglašá v čast.
Do zémle glasi.	Glasovi naši naj
Le glejte srečni par,	Družé se v njega spev!

Štev. 30. Dvospev in zbor.

Eva. Adam.

Z dobroto si, Gospod in Bog,
Zemljó obsul, nebó.
In svet krasán in čároben
Je delo Tvojih rok.

Zbor.

Gospoda blagoslavlja moč!
Čast mu zvení naj vekomaj!

Adam.

Najlepša zvezda, o, kakó
Lepó oznanjaš dan!
Kakó krasiš ga, solnce ti,
Svetovja ti okó!

Zbor.

Na vseh razglasite potéh
Gospoda moč in Njega čast!

Eva.

In ti, nočij tolažba, kras,
In ves blesteči broj,
Povsod razglašaj Njega čast
Vaš pevajoči zbor!

Adam.

Vi elementi, ki vam moč
Nikoli ne zamré,
Vi pare, mègle, ki veter vas
Združuje in razpaè —

Adam. Eva.

Slavite s pesmijo Bogá!

Zbor.

Slavite s pesmijo Bogá!
Kakor imé Mu silna moč!

Eva.

Hvalite Ga, potoki vi,
Pripògni vrh, drevó;
Rastline in cvetice vé,
Razširjajte svoj vonj!

Adam.

Vé, ki vas vodi pot v gorè
In vé, ki nizko ste,
Vé, ki perot vam reže zrak
In vé na dnú vodâ —

Adam. Eva.

Vé vse živali, čast Bogú!
Vse slávi Ga, kar dih imá!

Zbor.

Vé vse živali, čast Bogú!
Vse slávi Ga, kar dih imá!

Adam. Eva.

Ti gaj teman, ti hrib in dol,
Ki naše hvale znak:
Po vas se vsak razlegaj čas
Naj'n vroči slavošpev!

Zbor.

Čast Ti, o Bog, o Stvarnik, čast!
Saj glas je Tvoj ustvaril svet.
Nebó in zemlja moli Te,
Častimo Te na vekomaj!

Štev. 31. Recitativ.

Adam.

Storjena prva je dolžnost,
Zahvalila sva Stvarnika.
Družica mi življenja, z máno pojdi!
Jaz vodim te, in vsak korák
Probujaj ti novo radóst,
Odkrivaj čudež nov!
Iz vsega pa spoznaj,
Kak neizrečni dar
Bog nama je podal.
Hvaliva ga tedaj,
V dar Mu srcé in um!
Zdaj hòdi le! Jaz vodim te.

Eva.

O ti, ki záte sem,
Čuvaj, moj ščit, vse mi,
Ukaz mi želja je —
Bog je veleval tó!
In ko te slušam čutim
Rádost, srečo in ponòs.

Štev. 32. Dvospev.

Adam.

Žena ljuba, poleg tebe
Teče mi nevzdržno čas,
Mèni vsak je hip veselje,
Ne kalí ga težka skrb.

Eva.

Dragi sóprog, poleg tebe
V sreči bije mi srcé,
Moje tebi je življenje,
Tvoja ljubav plača mi.

Adam.

In jutro rosnó —
O, kakó poživí.

Eva.

In hlad večerni —
O, kakó okrepí.

Adam.

Kakó hladeč je
Sadja zreli sok.

Eva.

Kako vabljev
Cvetice sladki vonj.

Adam. Eva.

Brez tebe kaj bil meni bi
Jutranji svit, večera hlad,
Sadovja sok, cvetice vonj?
S teboj se dviga vsaka rádost,
S teboj uživam dvakrat jaz.
S teboj je blaženost življenje —
Ti si je vzemi v dar!

Štev. 33. Recitativ.

Uriel.

O, srečen par, ostane sreča ti, če slepa strast ne
bode si želela nedopustne lastí in večje vede, kakor smé!

Štev. 34. Končni zbor in soli.

Pojte Bógu vsi glasovi,
Hvala mu za vsa njegova dela!
V slavo Njega se imena
Spev nad spevom naj razlega se:
Gospoda čast ostane vekomaj!
Amen.

Drobnosti.

Ali so ribe mutaste? Vsakdo poreče: to je že stara reč! Gotovo! A novo je, da ribe niso mutaste, vsaj vse ne. Sploh bi jim nemosti nikoli ne bili pripisovali, če bi bili bolj pazljivo brali stare pisatelje (Aelian, Appian). Dandanes poznamo celo vrsto rib, ki se razločno oglašajo.

Ježarica grči, bobnarica bobna in sicer tako glasno ropoče, da jo slišiš, če tudi je 6m globoko v vodi. Tudi pojejo ribe, sicer ne tako milo kakor naše pevke, vendar toli razločno, da so vredne te pohvale. Traeger je slišal l. 1860. različne glasove iz morja na zahodnem obrežju otoka Borneo, južno od Kitaja. Onffroy de Thoron pripoveduje to-le: „Preiskovaje Taylorski zaliv na severu pokrajine Esmeraldas (v državi Ekvador, Juž. Am.) veslam nekoč ob bregu. Nakrat začujem nenavadne dolgotrajne glasove. Mislil sem, da so čmrlji, a ker nobenega ne opazim, vprašam veslarja, kaj to pomeni. Ribe so, odgovori mi mož, imenujemo jih Sirene. Ni dolgo trajalo, ko začujem več glasov; slišati je bilo kakor tih blagoglasen zbor, jednak oddaljenim glasovom orgel. Ustavil sem in poslušal.“

Isti naravoslovec je to večkrat slišal in opazil, da so dotične ribe 25cm dolge in bele z modrimi lisami na hrbtu. Petje se prične ob solnčnem zahodu in traja celo noč.

Kaj, če one bajne Sirene starih Grkov tudi niso bile samo ribe in ne čarobne deklice?!

Vladimir.

Električna železnica. Marsikdo je pač že premišljeval, zakaj so pri nas električne železnice še tako malo razširjene. Vse govori le o elektriki, in vendar stvar napreduje primeroma počasi.

Vzrok temu je pač ta, da elektrike še ne znamo dobro porabiti. Stvar stane mnogo in dasi imamo že izborna delane stroje za elektriko, vendar gledajo praktični tehniki na to, da jim elektrika kot gonilna sila ni dražja nego par, in da se ž njo več doseže, kakor s parnimi stroji.

Da spoznamo razloček med parnim in električnim strojem (govorimo namreč le o železnici), zapomnimo si to-le:

Če zakuri kurilec zjutraj ob 8. uri parni stroj v Trbižu, namenjen v Ljubljano, segreti mu je treba vodo do neko stopinje. To traja navadno pol ure, tudi jedno uro, in stroj je pripravljen na odhod. A sedaj! Naj vlak vozi hitro ali počasi, naj stoji na postajah pol ure ali pa pet minut, kurilcu je treba vedno skrbeti za potrebno moč para, sicer ne more stroja rabiti. Ves tisti čas torej, ko stoji na postajah, gre mu par v izgubo, in ta izguba posebno pri večjih daljavah ni majhna.

Parni stroj je torej podoben mlinu na vodo. Ali tečejo kolesa ali ne, voda uhaja po strugi dalje, ne gledé na to, ali jo rabiš ali ne.

Preračunili so, da je treba pri parnem stroju za vsako konjsko silo okrog 3kg premoga. Če pa porabimo 3kg premoga za parni stroj, ki nam goni, oziroma dela elektriko (s pomočjo dinamičnega stroja), tedaj ima elektrika, ki smo jo dobili, moči za 1 in $\frac{2}{3}$ konjskih sil, torej $\frac{2}{3}$ konjskih sil pridobimo z elektriko več, dasitudi smo pri parnem stroju porabili jednako množino premoga, kakor pri stroju za elektriko. Za jedno konjsko silo porabi namreč elektrika le 1.83kg premoga, parni stroj pa, kakor je zgoraj povedano, 3kg.

Pri tem pa je tudi pomisliti, da elektrika ne gre nič v izgubo, ker se porablja le med tem časom, ko vlak teče, in da je moči z elektriko doseči najmanj še jedenkrat večjo hitrost nego s parom.

Zanimiv nemški prevod slovenske pesmi. — Cenjenim čitateljem „Dom in Svet“-a podajemo ta-le nemški prevod Gregorčičeve pesmi „Odlikovanje“:

Die Auszeichnung.

Der Kampf ist aus; der Sturm beendet,
Dem Herrn sei Dank, der Sieg uns blieb!
Doch mancher Held den Geist entsendet,
Getroffen schwer von Feindes Hieb.

Wie Löwen stritten sie erbittert,
Der hier noch lebt, der dorten tot;
Gefestigt ist der Thron, nicht zittert
Das Land, befreit aus Angst und Not.

Und schon versammelt auf dem Felde
Der Herr die tapf're Kämpenschar:
Denn lohnen will er jetzt dem Helden,
Der güld'nen Preises würdig war!

Schon manchem prangt der Ehre Zeichen
Auf tapf'rer Brust von Königs Hand:
„Und sollt' ich Dir es nimmer reichen,
Den ich vor allen würdig fand?“

„Wohl mag auch ich den Preis verdienen,
Doch sind's nicht andre eher wert?
Gestatte, König, dass ich ihnen
Den Lohn entbiete, der schmückt und ehrt.“

Der König nickt; — hin tritt er wacker,
Wo Mann an Mann im Blute ruht,
Dem nächsten dort auf blut'gem Acker
Ziert er die Brust für Todesmut.

„All, denen Schwert und Schuss versaget
Den Sieg, ehr ich in diesem hier;
Ein jeder hat gleich mir gewaget,
Geopfert aber mehr als wir.“

Entblössten Hauptes steht in Sinnen
Der König und der Kämpen Reih'n,
Und Thränen ihrem Aug' entrinnen,
Die sie den toten Brüdern weih'n.

Čegav je ta prevod? Mladega Nemca pesnika — Jož. Brester-ja, modroslovca v nemško-ogerskem zavodu v Rimu —, ki ni svoj živ dan poznal trohice slovenščine. Akako je ponemčil pesem? Tako-le: Čuvši marsikaj o lepoti jugoslovanske in posebno naše slovenske poezije, naprosil je bil некоč pisatelja teh vrstic, da mu podá v zložni prosti uri misli katerekoli slovenske pesmi. Le-ta je vesel ustregel njegovi želji, segel po Gre-

gorčiču in mu prevel iz njega nekatero pesem. Zavzet je poslušal mladi, nadarjeni Nemec slovenske glasove —, a misel pesmi „Odlikovanje“ ga je tolikanj navdušila, da je prijel za pero in jo zapisal nemški. Zanimivo, kaj ne da! Cenjene čitatelje opozarjamo, naj primerijo prevod z izvirnikom in sami sodijo, je-li pevec umel pevca, ali ne? Zdi se nam, da!

Mih. Opeka.

Književni glasnik.

Slovenske knjige.

1. „Slovensko-nemški slovar“ izdan na troške rajnega knezoškofa ljubljanskega Antona Alojzija Wolfa. Uredil M. Pleteršnik. Založilo in na svetlo dalo knezoškofijstvo. Od poslednjega našega oznanila so izšli trije sešitki: 7., 8. in 9., ki obsegajo besede od „kožuhar“ do „ob“. Zlasti zanimiv je 9. sešitek z besedami začetne črke *n*.

2. „Dvojno kazalo“ prvih deset letnikov „Duhovnega Pastirja“ 1884—1893. Sostavil Ludovik Škufca, župnik. V Ljubljani. Založila „Katol. Bukvarna“. Tisk „Katoliške Tiskarne“. 1893. 8". Str. 151. Sad precejšnjega truda in ljubezni do našega prezaslužnega „Duhovnega Pastirja“.

3. „Zbrani dramatični in pripovedni spisi dr. Jos. Vošnjakovi.“ Celje 1894. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 12". Str. 103. Cena 50 kr.

4. „Zabavna knjižnica“ za slovensko mladino. Urejuje in izdaje Anton Kosi, učitelj v Središči. III. zvezek. V Ljubljani, 1894. Zalaga izdajatelj. — Tisk „Katol. Tisk.“ 8". Str. 43. Cena 15 kr.

5. „Pomladni glasi“ posvečeni slovenski mladini. IV. Uredil Ivan Štrukelj. Založili sotrudniki. V Ljubljani, 1894. Tiskala „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani. 8". Str. 143. Cena 25 kr.

6. „Kažipot po pokneženi grofovini goriško-gradiški.“ Uredil in izdal Andrej Gabršček. Cena 1 goldinar, po pošti 10 kr. več. I. Letnik. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. 1894. 4". Str. 123 (in inserati).

7. „Dejanje svetega Detinstva.“ V poduk malim in odrasčenim. Zvezek XIV. V Ljubljani, 1894. Samozaložba. — Natisnila „Katoliška Tiskarna“. 24". Str. 116.

8. „Početni nauk o petji za ljudske šole.“ Po R. Weinwurm sestavil Ant. Nedved. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayer & Fed. Bamberg. 1894. 8". Str. 31. Cena 20 kr.

9. „Vaje v petji.“ Založil Anton Nedved. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayer & Fed. Bamberg. 1894. 8". Str. 88. Cena 60 kr.

10. „Letno poročilo“ o deželni vinarski, sadjarski in poljedelski šoli za šolsko in gospodarsko leto 1892—93. Spisalo vodstvo. Novo mesto, 1894. Založil dež. odbor Kranjski. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. Z nemškim tekstom vred 81 str. v 8".

11. „Vojska i Mir.“ Melodram v treh dejanjih. Spisal J. T. Turkuš. Druga izdava. Gradec. Založil pisatelj 1893. Str. 62.

12. „Salve Regina“ ali razlaganje molitve Češčena bodi Kraljica za Šmarnično opravilo. Spisal Jožef Kerčon, duhovnik ljubljanske škofije. Z dovoljenjem preč. knezoškofijstva ljubljanskega. V Ljubljani, 1894. Založila „Katol. Bukvarna“. Natisnila „Katol. Tiskarna“. 16". Str. 318. Cena v pol usnju 90 kr., v usnju 1 gld., v zlati obrezi 1 gld. 20 kr.

13. „Jezus na križi“ moja ljubezen! Molitvenik obsegajoč mašne, spovedne, obhajilne in druge molitve; sveti križev pot, litanije in pesmi. Sestavil A. M. Osmi natis. V Ljubljani 1893. Založila „Katol. Bukvarna“. Tisek „Katoliške Tiskarne“. 32". Str. 448. Cena 80 kr., z zlato obrezo 1 gld.

Hrvaški knjigi.

1. „Škrtac.“ Napisao H. Conscience. Preveo J. Zorić. U Zagrebu. Knjižara Dioničke Tiskare. 1893. 8". Str. 136. Cena 60 kr.

2. Ivan Purgerjev „Prikaze“. Fantazija. Preveo Milivoj Šrepel. Zagreb. Tiskom Karla Albrechta. Knjižara Dioničke tiskare u Zagrebu. 8". Str. 49. Cena 30 kr.

Češka knjiga.

„Sborník historického kroužku.“ Majetník, nakladatel a vydavatel: Družstvo „Vlast“. Odpovědný redaktor František Zdrahal. Seš. 2. Rok. 1893. V Praze. Tiskem Cyrillo-Metodějské knihtiskárny (V. Kotrba). 1893. Osmerka. Str. 111. Cena 70 kr.